

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

ક્રિમિનલ મિસલેનિઅસ એપ્લીકેશન (રેગ્યુલર બેલ માટે) નંબર

૩૦૮૫૨/૨૦૧૬

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા.
---	---	-----

૨	પત્રકારને સંદર્ભ કરવામાં આવશે કે નહીં?	હા.
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની ઉચિત નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ આદેશના અર્થઘટને સંબંધિત કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે ?	ના.

=====

અભય શ્રેણિકભાઈ ગાંધી.અરજદાર (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય. સામાવાળા (ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ :

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રી પ્રવીણ ગોન્ડાલિયા, વકીલ

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧ માટે સુશ્રી નિશા ઠાકોરે, એ.પી.પી.

=====

કોરમ: માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા

તારીખ:૨૪/૦૧/૨૦૧૭

મૌખિક ચુકાદો

૧ રૂલ રિઈનેબલ ફોર્થવિથ. વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી ઠાકોરે પ્રતિવાદી-ગુજરાત રાજ્ય માટે અને તેના વતી નિયમની નોટિસની બજવણી જતી કરે છે.

૨ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૬,૪૦૯,૪૨૦ અને ૧૨૦બી હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ ખાતે નોંધાયેલા આઈ-સી. આર. નંબર ૧૨/૨૦૧૧ ધરાવતા પ્રથમ માહિતી અહેવાલના સંબંધમાં જામીન માટે અરજી કરનાર આરોપીના કહેવા પર આ અરજી છે.તપાસના અંતે, પોલીસે અમદાવાદની કોર્ટ નંબર ૧૧ના વિદ્વાન મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરી હતી, જે ક્રિમિનલ કેસ નંબર ૨૯૩/૨૦૧૧ માં પરિણમી હતી.આ કેસ ૧૯મી ઓગસ્ટ ૨૦૧૬ના રોજ કોર્ટ નંબર ૧૩માં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો હતો અને હવે તેને ક્રિમિનલ કેસ નંબર ૭૦૬/૨૦૧૬ તરીકે પુનઃગણતરી કરવામાં આવ્યો છે.

૩ ફરિયાદી પક્ષના કેસનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:

૩.૧ અહીં અરજદાર સામે આજની તારીખે તમામ પાંચ ફોજદારી કેસો પેન્ડિંગ છે.તમામ પાંચ કેસોમાં આરોપો એકસરખા છે.જ્યાં સુધી આ કેસની વાત છે, ત્યાં સુધી અમદાવાદની રહેવાસી શિરીનબેન શાદિકભાઈ શેખે ૨૭ જૂન, ૨૦૧૧ના રોજ ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશનમાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કર્યો હતો, જેમાં જણાવ્યું હતું કે તે ૫૦,૦૦૦ રૂપિયાનું રોકાણ કરવા માંગે છે.તેણીની બહેને પ્રથમ માહિતી આપનારને જાણ કરી કે ઇમ્તિયાઝ સૈયદ ખંભાતવાલા ૫૦૦૦૦ રૂપિયા જમા કરાવવા પર દર મહિને ૪૫૦૦ રૂપિયા ચૂકવશે.પ્રથમ માહિતી આપનાર વ્યક્તિએ આ રકમનો ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ મેળવવા માટે રૂપિયા ૫૦,૦૦૦ સાથે બેંકની મુલાકાત લીધી હતી અને તે સમયે બેંકમાં ફરજ બજાવતા નાસર શેખે પ્રથમ માહિતી આપનારને ઇમ્તિયાઝ સૈયદ સાથે જમા ન કરવાની અથવા કોઈ રકમ ન ચૂકવવાની સલાહ આપી હતી.નાસર શેખે, બદલામાં, પ્રથમ માહિતી આપનારને જાણ કરી કે તે જોશે કે તેણીને ૫૦૦૦૦ રૂપિયાની થાપણ પર દર મહિને ઓછામાં ઓછા ૬૦૦૦ રૂપિયા મળશે.અહીં અરજદાર "એ આઈ એસ ઇ કેપિટલ મેનેજમેન્ટ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ" ના નામે પેઢી ચલાવી રહ્યો છે.પ્રથમ માહિતી આપનારને સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર શેર બજારમાં રકમનું રોકાણ કરશે અને ૧૫ ટકાના દરે લઘુત્તમ વળતર પણ સુનિશ્ચિત કરવામાં

આવ્યું હતું.પ્રથમ માહિતી આપનાર નાસર શેખને રૂપિયા ૫૦,૦૦૦ સોંપ્યા હતા, જેમણે બદલામાં, "એ. આઈ. એસ. ઈ. કેપિટલ મેનેજમેન્ટ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ" નો તારીખ ૨૯ ઓક્ટોબર ૨૦૧૦નો ૮૭૧ નંબર ધરાવતો પત્ર આપ્યો હતો, જેમાં પરિપક્વતાની તારીખ એટલે કે ૨૯ જાન્યુઆરી ૨૦૧૧ના રોજ વ્યાજ સાથે રૂપિયા ૬૮૦૦૦ની રકમ આપવાનું વચન આપ્યું હતું.એફ. આઈ. આર. માં એવો પણ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે કે નાસર શેખે પ્રથમ માહિતી આપનારને ૬૦૦૦ રૂપિયાની ત્રણ વાઉચર અને એક્સિસ બેંક પર ઉપાડેલી ૫૦,૦૦૦ રૂપિયાની રકમનો ચેક આપ્યો હતો.એફ. આઈ. આર. માં વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે નાસર શેખ ૬૦૦૦ રૂપિયા ચૂકવતા સમયે વાઉચર્સ પરત લેતા હતા અને ત્રણ મહિનાના અંતે એટલે કે પરિપક્વતાની તારીખે નાસર શેખે ૫૦,૦૦૦ રૂપિયાનો ચેક પાછો લીધો હતો જે પ્રથમ માહિતી આપનારને સોંપવામાં આવ્યો હતો.ત્યારબાદ નાસર શેખે ૨૯ એપ્રિલ, ૨૦૧૧ના રોજ એક્સિસ બેંકના ચેક નંબર ૧૯૪૫૭૪ પર અન્ય એક ચેક બહાર પાડ્યો હતો અને દરેકને ૬૦૦૦ રૂપિયાની બે વાઉચર આપી હતી.બે કહેવાતા વાઉચર્સમાંથી ૬૦૦૦ રૂપિયા ચૂકવવામાં આવ્યા હતા અને નાસર શેખે એક વાઉચર લઈ લીધું હતું.ત્યારબાદ નાસર શેખ હાજર રહ્યા ન હતા.પ્રથમ માહિતી આપનાર વ્યક્તિએ નાસર શેખનો સંપર્ક કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ તેનું ઠેકાણું શોધી શકાયું ન હતું.એક દિવસ, પ્રથમ માહિતી આપનારને એક અખબારમાં પ્રકાશિત સમાચાર વાંચીને ખબર પડી કે અહીં અરજદારની પેઢી નાદાર થઈ ગઈ છે.અરજદાર વચન મુજબ

ચૂકવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગયો.પ્રથમ માહિતી આપનારના જણાવ્યા અનુસાર, નાસર શેખ ફરી એકવાર તેના ઘરે આવ્યો અને ખાતરી આપી કે તેના પૈસા તેને પરત કરવામાં આવશે.

૪ એવું લાગે છે કે આવી પાંચ એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં એક હાથમાં હતી.

૫ અહીંના અરજદારની ૧૭મી નવેમ્બર ૨૦૧૨ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.અરજદાર ક્રિમિનલ મિસલેનિઅસ એપ્લીકેશન નંબર ૨૦૯૯/૨૦૧૫ દાખલ કરીને જામીન માટેની અરજી સાથે આ અદાલત સમક્ષ આવ્યો હતો.આ અદાલતે ૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ના રોજ આપેલા આદેશમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરીને અરજીને નકારી કાઢી હતી:

“૧. ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ની કલમ ૪૩૯ હેઠળ આ અરજી દ્વારા, અરજદાર ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૬,૪૨૦ અને ૧૨૦- બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાના ડી. સી. બી. ક્ષાઈમ બ્રાંચ પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદમાં નોંધાયેલા સી. આર. નંબર ૧-૧૨/૨૦૧૧ ના સંબંધમાં જામીન માટે પ્રાર્થના કરે છે.

૨. ફરિયાદી પક્ષનો ટૂંકમાં કેસ એ છે કે અહીં અરજદારે AISE કેપિટલ મેનેજમેન્ટ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ નામની કંપનીને પ્રમોટ કરી હતી. તેમણે લોકોને ઊંચા વ્યાજ દરની ખાતરી પર રોકાણ કરવાની લાલચ આપી હતી.

૩. આવી ખોટી રજૂઆત પર, ઘણા લોકોએ તેમની મહેનતની કમાણી કંપનીમાં જમા કરાવી હતી. રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી પરથી આ રકમ લગભગ ત્રણ કરોડથી વધુ હોવાનું જણાય છે. આટલી મોટી રકમ એકત્ર કર્યા પછી, અરજદારે કંપનીને નુકસાન પહોંચાડ્યું હોવાનું જણાય છે અને રોકાણકારોને એક પૈસો પણ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હોવાનું જણાય છે.

૪. એવું લાગે છે કે તેની સામે આવી ઘણી એફ. આઈ. આર. નોંધાયેલી છે. વિવાદિત આદેશના ફકરા નંબર ૬માં વિદ્વાન ન્યાયાધીશે કરેલા અવલોકનો પરથી એવું પણ જણાય છે કે અહીં અરજદાર લાંબા સમયથી ફરાર હતો અને તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, જે એફ. આઈ. આર. નોંધાવવાની તારીખથી લગભગ દોઢ વર્ષના સમયગાળા પછી કરવામાં આવી હતી.

૫. મારા મતે, ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હોવા છતાં, તે લાંબા સમયથી ફરાર હતો અને સંહિતાની કલમ ૭૦ હેઠળ વોરંટ પણ જારી

કરવામાં આવ્યું હતું અને ખૂબ જ મુશ્કેલી સાથે તેની ધરપકડ થઈ શકી હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, જામીન આપવા માટે અરજદાર દ્વારા કોઈ કેસ બનાવવામાં આવ્યો નથી.

૬. મને જાણ કરવામાં આવી છે કે આરોપ પણ ઘડવામાં આવ્યો છે અને સુનાવણી હવે પુરાવા નોંધવા માટે પૂરતી તૈયાર છે.

૭. સુશ્રી બેનજીર હકીમે મને આ આધાર પર મારી વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા માટે સમજાવવાનો પ્રયાસ કર્યો કે અન્ય સહ-આરોપીઓને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે.

૮. ઠીક છે, વર્તમાન અરજદારની ભૂમિકાને ધ્યાનમાં લેતા, સમાનતા માટેનો કોઈ કેસ બનાવવામાં આવ્યો નથી.અન્યથા પણ, સમાનતાને કોઈ કાનૂની બળ નથી.”

૬. આ એક ક્રમિક જામીન અરજી છે જે નોંધપાત્ર રીતે એ આધાર પર છે કે અરજદાર છેલ્લા ચાર વર્ષથી વધુ સમયથી ન્યાયિક કસ્ટડીમાં છે અને નજીકના ભવિષ્યમાં સુનાવણી પૂર્ણ થવાની સંભાવના નથી.

૭. ૧૬મી ડિસેમ્બર ૨૦૧૬ના રોજ, આ અદાલત દ્વારા નીચેનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો:

“૧. આ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને અનુસરીને, એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, કોર્ટ નંબર ૧૩, અમદાવાદએ પોતાનો અહેવાલ મોકલ્યો છે, જે નીચે મુજબ છે:—

આર. ડબલ્યુ. સી. એ માનનીય ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબ, અમદાવાદ દ્વારા અમદાવાદના મહાપંચાયત સાહેબને સન્માનિત કરશે.

પ્રમાણિત છે કે આ કેસ આ અદાલતમાં વધારાના મુખ્ય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ કોર્ટ નંબર ૧૧ પરથી ૨૯/૮/૧૬ પર ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો છે. આ કેસમાં ૪ (ચાર) આરોપી છે અને આરોપી નંબર ૧ થી ૩ ને મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો અને આરોપી નંબર ૪ અભય ગાંધી અમદાવાદની સેન્ટ્રલ જેલમાં છે. આ કેસ આરોપી સામે આરોપ ઘડવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. રીટ રજિસ્ટર વાઈડ એન્ટ્રી નંબર/૨૦૧૬માં નોંધ કરવામાં આવી છે.

૨. એવું લાગે છે કે સંબંધિત અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી સાચી નથી.અહેવાલમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે હવે આરોપી સામે આરોપ ઘડવા માટે કેસ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે.ડિસેમ્બર, ૨૦૧૪માં આરોપી સામે આરોપ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો અને મને કહેવામાં આવ્યું છે કે બે સાક્ષીઓની પૂછપરછ થઈ ચૂકી છે.

૩. ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ સાથે જોડાયેલા એ. એસ. આઈ. કોર્ટમાં હાજર છે.તે જાણ કરે છે કે ફરિયાદી પક્ષે ૯૨ સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની દરખાસ્ત કરી છે.અહીંનો અરજદાર નવેમ્બર, ૨૦૧૨થી કસ્ટડીમાં છે.હું ધારું છું કે ૫૦ ટકાની તપાસ કરવામાં આવે છે, ટ્રાયલ કોર્ટને પણ તે પૂર્ણ થાય તે પહેલાં નોંધપાત્ર લાંબો સમય લાગે તેવી શક્યતા છે.એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, કોર્ટ નંબર ૧૩, અમદાવાદને નીચેના સંદર્ભમાં નવી માહિતી આપવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે:—

(૧) શું રોજિંદા ધોરણે સુનાવણી હાથ ધરવી શક્ય છે?

(૨) જો રોજિંદા ધોરણે સુનાવણી હાથ ધરવી શક્ય ન હોય, તો ચુકાદા સાથે સુનાવણી પૂર્ણ થાય તે પહેલાં કેટલો વધુ સમય લાગે તેવી શક્યતા છે.

જ. જામીનની અરજી પર યોગ્ય આદેશો પસાર થાય તે પહેલાં, ઉપર ઉલ્લેખિત માહિતી જરૂરી છે.

પ. રજિસ્ટ્રી વહેલામાં વહેલી તકે સંબંધિત અદાલતનો અહેવાલ માંગશે.આ બાબતને ૨૩/૧૨/૨૦૧૬ પર પોસ્ટ કરો.”

૮. આ અદાલત દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશોને અનુસરીને, એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, કોર્ટ નંબર ૧૩, અમદાવાદએ ૨૨ ડિસેમ્બર, ૨૦૧૬ના રોજ પોતાનો અહેવાલ નીચે મુજબ મોકલી આપ્યો હતો:

“પ્રમાણિત કર્યું કે આ બાબતમાં, ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, ફોજદારી નોંધણી નંબર ૧૨/૧૧ તરીકે નોંધાયેલ ગુનો, ચાર્જશીટ સૌપ્રથમ એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, કોર્ટ નંબર ૧૧, અમદાવાદની કોર્ટમાં ૦૧/૧૦/૨૦૧૧ પર દાખલ કરવામાં આવી હતી, તે જ ચાર્જશીટ ક્રિમિનલ કેસ નંબર ૨૯૩/૧૧ પર નોંધવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો.ત્યારબાદ, ફરાર આરોપી સામે ૧૨/૦૨/૨૦૧૩ પર પૂરક ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું અને તે નંબર ૪૦/૨૦૧૩ તરીકે નોંધવામાં આવ્યું.આ કેસમાં આરોપી સામે અનુક્રમે ૦૮/૦૧/૧૧ અને

૧૮/૧૨/૨૦૧૪ પર આરોપ ઘડવામાં આવ્યો હતો.ત્યારબાદ ઉપરોક્ત કેસ પુરાવા માટે પેનિંગ છે.ત્યારબાદ, આ કેસો એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, કોર્ટ નંબર ૧૧, અમદાવાદથી ૨૦/૦૮/૨૦૧૬ પર આ કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હતા.ઉપરોક્ત કેસોનો રેકૉર્ડ મળ્યા પછી, તેમને ક્રિમિનલ કેસ નંબર ૭૦૬/૨૦૧૬ અને ૭૦૭/૨૦૧૬ તરીકે ક્રમાંકિત કરવામાં આવ્યા છે.આ બાબત આ અદાલતમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવી હોવાથી, મારા પૂર્વ મેજિસ્ટ્રેટે આરોપીઓને આ અદાલત સમક્ષ હાજર રહેવા માટે નોટિસ જારી કરી હતી.પરંતુ નોટિસ આપવામાં આવતી નથી અને ન તો આરોપી કે ન તો તેમના વકીલ આ અદાલત સમક્ષ હાજર રહે છે.વધુમાં, એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે વર્તમાન કેસના આરોપી શ્રી અભય શ્રેણિકભાઈ ગાંધી સામે દાખલ કરવામાં આવેલા અન્ય કેસ એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, કોર્ટ નંબર ૧૧માં પેનિંગ છે.જેમાં શ્રી અભય ગાંધીને ઉપરોક્ત અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવ્યા હતા.જ્યારે કે, તેમને આ અદાલતમાં લાવવામાં આવ્યા ન હતા અને આરોપીના વિદ્વાન વકીલ શ્રી અભય ગાંધી પણ વર્તમાન અદાલતમાં હાજર રહ્યા ન હતા.

આ કેસમાં ફરિયાદી પક્ષે કુલ ૯૮ સાક્ષીઓની પૂછપરછ કરવાની છે.તેથી, જો આ કેસ રોજિંદા ધોરણે હાથ ધરવામાં આવે છે, તો સુનાવણી હાથ

ધરવા માટે ૬ થી ૮ મહિનાનો સમય લાગશે અને આ કેસમાં ચુકાદો જાહેર કરવામાં આવશે.આ અદાલતે અન્ય જૂના કેસોનું સંચાલન કરવું જરૂરી હોવાથી, હું આ કેસને રોજિંદા ધોરણે ચલાવવા અને તેનો નિકાલ કરવા માટે મારા સ્તરે શ્રેષ્ઠ પ્રયાસ કરીશ.”

૯. અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગોંડાલિયાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે આરોપ લગભગ બે વર્ષ પહેલા એટલે કે ૧૮ ડિસેમ્બર ૨૦૧૪ના રોજ ઘડવામાં આવ્યો હતો.ફરિયાદી પક્ષે લગભગ ૧૦૦ સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની દરખાસ્ત કરી છે અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા મોકલવામાં આવેલા અહેવાલ અનુસાર, સુનાવણી પૂર્ણ થવામાં ઓછામાં ઓછા છથી આઠ મહિનાનો સમય લાગશે.વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરશે કે ટ્રાયલ કોર્ટને લાદવાની સત્તા ધરાવતી મહત્તમ સજા સાત વર્ષ છે, જેમાંથી અરજદાર પહેલેથી જ ચાર વર્ષ અને ત્રણ મહિના ન્યાયિક કસ્ટડીમાં પસાર કરી ચૂક્યો છે.ટ્રાયલ કોર્ટ જે ગતિએ કાર્યવાહી કરી રહી છે અને સાક્ષીઓની સંખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને, આગામી બે વર્ષના સમયગાળામાં પણ સુનાવણી પૂર્ણ થવાની સંભાવના નથી.વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, આ બીજું કંઈ નથી, પરંતુ આરોપી માટે સુનાવણી પૂર્વેની સજા છે.

૧૦. શ્રી ગોંડાલિયાએ રજૂઆત કરી હતી કે અહીં અરજદાર સિવાય, અન્ય તમામ સહ-આરોપીઓ જામીન પર છે, જેમાં તે લોકો પણ સામેલ છે જેમણે અરજદારની પેઢીમાં નાણાંનું રોકાણ કરવા માટે પ્રથમ માહિતી આપનારને લાલચ આપી હતી.શ્રી ગોંડાલિયાએ રજૂઆત કરી હતી કે પેઢીના નામે ચાલતા બેંક ખાતાઓને પોલીસ દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશો પર બેંક સત્તાવાળાઓ દ્વારા ફીઝ કરવામાં આવ્યા છે.તે બેંક ખાતાઓમાં આજની તારીખે નોંધપાત્ર રકમ છે.તેમણે વધુમાં ધ્યાન દોર્યું હતું કે અરજદારનો પાસપોર્ટ પણ ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે કોઈપણ નિયમો અથવા શરતોને આધિન, અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરવાનો આદેશ આપી શકાય છે.

૧૧. પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં શ્રી ગોંડાલિયાએ સુપ્રીમ કોર્ટના બે નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે:

[૧] સંજય ચંદ્રા વિરુદ્ધ સી. બી. આઈ. [૨૦૧૨ (૧) જી. એલ. એચ. ૯૩]

[૨] સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [(૨૦૧૧) ૧ એસ. સી. સી. ૬૯૪ = ૨૦૧૧ (૧) જી. એલ. એચ. ૧૧]

૧૨. બીજી તરફ, રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વધારાના સરકારી વકીલ સુશ્રી હાકુરે દ્વારા આ અરજીનો ઉગ્ર વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન એ. પી. પી. એ રજૂઆત કરી હતી કે ગુનાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલત અરજદારની તરફેણમાં વિવેકનો ઉપયોગ કરી શકશે નહીં. નીચલા વર્ગના ગરીબ લોકોએ તેમની મહેનતની કમાણી ગુમાવી છે. તેમણે ધ્યાન દોર્યું હતું કે આ ગેરરીતિ લગભગ ૫ કરોડ રૂપિયાની છે. તેણીએ રજૂઆત કરી હતી કે સુનાવણીના નિષ્કર્ષમાં માત્ર વિલંબ એ ખૂબ જ ગંભીર આર્થિક ગુનાના આરોપીને જામીન પર મુક્ત કરવાનો કોઈ આધાર નથી. એવું ન કહી શકાય કે આરોપીની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતામાં ગેરકાયદેસર રીતે કાપ મૂકવામાં આવ્યો છે.

૧૩. વિદ્વાન એ. પી. પી. એ રજૂઆત કરી હતી કે જો કે ગુનાઓ મેજિસ્ટ્રેટ સુનાવણીપાત્ર છે, તેમ છતાં ટ્રાયલ કોર્ટ સંહિતાની કલમ ૩૨૩ અથવા ૩૨૫ ની જોગવાઈઓ લાગુ કરવા માટે યોગ્ય ગણી શકે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ મેજિસ્ટ્રેટને આ આધાર પર કેસ સેશન્સ કોર્ટમાં મોકલવાની સત્તા આપે છે કે તેઓ સત્તાના અભાવે પૂરતી ગંભીર સજા આપી શકતા નથી. વિદ્વાન એ. પી. પી. એ રજૂઆત કરી હતી કે અરજદાર માટે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૪૩૭ (૬) ની જોગવાઈઓનો લાભ લેવાનો વિકલ્પ પણ અરજદાર માટે ઉપલબ્ધ નથી, કારણ કે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) આરોપીને જામીન માંગવાનો કોઈ અસમર્થનીય અધિકાર પ્રદાન કરતી નથી

જો સુનાવણી પુરાવા લેવાની નિયત તારીખથી સાઠ દિવસની અંદર પૂર્ણ ન થાય.તેણીની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, [૨૦૧૨ (૩) જી. એલ. આર. ૨૬૮૫] માં નોંધાયેલા નેહલ પ્રકાશભાઈ શાહ અને અન્યો વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્યના કેસમાં આ અદાલતના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણય પર નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે.

૧૪. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન એ. પી. પી. પ્રાર્થના કરે છે કે આ અરજીમાં કોઈ યોગ્યતા ન હોવાને કારણે તેને નકારી કાઢવામાં આવે.

૧૫. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, મારા ધ્યાનમાં આવતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે અહીં અરજદારની તરફેણમાં વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ કે કેમ.

૧૬. સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની સુસંગતતા અને મહત્વને નીચેના શબ્દોમાં સમજાવ્યું છે:

“૩૬. બધા મનુષ્ય જીવન, સ્વતંત્રતા અને સુખની પ્રાપ્તિ જેવા કેટલાક અવિભાજ્ય અધિકારો સાથે જન્મે છે.આ કુદરતી અધિકારોનું મહત્વ એ હકીકતમાં મળી શકે છે કે આ તેમના યોગ્ય અસ્તિત્વ માટે મૂળભૂત છે

અને જીવન અને સ્વતંત્રતાના અધિકારની હાજરી વિના અન્ય કોઈ અધિકારનો આનંદ માણી શકાય નહીં.સ્વતંત્રતા વિનાનું જીવન સન્માન અને ગૌરવ વિનાનું હશે અને તે તમામ મહત્વ અને અર્થ ગુમાવશે અને જીવન પોતે જીવવા યોગ્ય નહીં હોય.તેથી જ "સ્વતંત્રતા" ને સુસંસ્કૃત અસ્તિત્વનું સાર કહેવામાં આવે છે.

૩૭. "સ્વતંત્રતા" ની ઉત્પત્તિ પ્રાચીન ગ્રીક સંસ્કૃતિમાં શોધી શકાય છે.ગ્રીકો જૂથની સ્વતંત્રતા અને વ્યક્તિની સ્વતંત્રતા વચ્ચે તફાવત કરતા હતા.ઈ. સ. પૂર્વે ૪૩૧માં, એથેન્સના એક રાજદ્વારીએ વર્ણવ્યું હતું કે સ્વતંત્રતાનો ખ્યાલ બે વિચારોનું પરિણામ છે, પ્રથમ, જૂથને હુમલાથી રક્ષણ અને બીજું, જૂથની મહત્વાકાંક્ષા કે જે માનવીય તર્ક દ્વારા વ્યક્તિની આત્મ-અનુભૂતિ દ્વારા પોતાને શક્ય તેટલી સંપૂર્ણ રીતે સાકાર કરે.ગ્રીકોએ તેમની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવાની ફરજ રાજ્યને સોંપી હતી.એરિસ્ટોટલના જણાવ્યા અનુસાર, રાજ્ય એ માનવ સ્વભાવની કેટલીક મૂળભૂત જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવાનું એક સાધન હતું અને સાથી નાગરિકોના સહયોગથી વ્યક્તિના વ્યક્તિત્વના વિકાસ માટેનું એક સાધન હતું, તેથી તે માણસ માટે સ્વાભાવિક અને જરૂરી હતું.પ્લેટોએ તેમના "પ્રજાસત્તાક" ને લોકોની આત્મસાક્ષાત્કારની સિદ્ધિ માટે શ્રેષ્ઠ સ્રોત તરીકે જોયો.

૩૮. ચેમ્બર્સ ટ્વેન્ટીથ સેન્ટ્યુરી ડિક્શનરી "સ્વતંત્રતા" ને "કોઈને ગમે તે કરવાની સ્વતંત્રતા, કુદરતી અધિકારોનો નિર્બાધ ઉપયોગ, સમાન તકોની ઉપલબ્ધતા, વિશેષાધિકારો, મુક્તિ, સંયમમાં છૂટછાટ, જે મર્યાદામાં અમુક વિશેષાધિકારો મેળવવામાં આવે છે, વાણીની સ્વતંત્રતા અને સામાન્ય સભ્યતાની બહાર કાર્ય કરવાની સ્વતંત્રતા" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.

૩૯. "સ્વતંત્રતા" ની વ્યાખ્યા કરવી ખૂબ જ મુશ્કેલ છે.તેના ઘણા પાસાઓ અને અર્થો છે.ફિલસૂફો અને નૈતિકતાવાદીઓએ સ્વતંત્રતા અને સ્વતંત્રતાની પ્રશંસા કરી છે પરંતુ આ શબ્દની વ્યાખ્યા કરવી મુશ્કેલ છે કારણ કે તે કોઈ પણ અર્થઘટનનો વિરોધ કરતું નથી."સ્વતંત્રતા" શબ્દને કોઈ વ્યક્તિ અથવા જૂથ દ્વારા તેના પોતાના સારની પુષ્ટિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે.તેને ત્રણ પરિબલોની હાજરીની જરૂર છે, પ્રથમ, વ્યક્તિત્વનું સુમેળભર્યું સંતુલન, બીજું, તે સમર્થનની ક્વાયત પર સંયમની ગેરહાજરી અને ત્રીજું, સતત પહેલની ક્વાયત માટે તકોની સંસ્થા.

૪૦. "સ્વતંત્રતા" ને ઈચ્છાના નિર્ધારણ અનુસાર કાર્ય કરવાની શક્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે. હેરોલ્ડ લાસ્કીના જણાવ્યા અનુસાર, સ્વતંત્રતા અનિવાર્યપણે નિયંત્રણોની ગેરહાજરી હતી અને જહોન સ્ટુઅર્ટ મિલનું માનવું હતું કે "તમામ સંયમ" એક દૃષ્ટતા છે. જોનાથન એડવર્સના શબ્દોમાં, "સ્વતંત્રતા" અને સ્વતંત્રતાનો અર્થ છે:

"સત્તા, તક અથવા લાભ કે જે કોઈ પણ વ્યક્તિએ તેની ઈચ્છા પ્રમાણે કરવું પડે છે, અથવા, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તે જે ઈચ્છે તે કરવાના માર્ગમાં અવરોધ અથવા અવરોધથી મુક્ત છે, અથવા કોઈપણ બાબતમાં સંચાલન કરે છે.

૪૧. એવું શોધી શકાય છે કે "સ્વતંત્રતા" નો અર્થ સામાન્ય રીતે નિયંત્રણોને અટકાવવો અને આવી તકો પૂરી પાડવી થાય છે, જેનો ઈનકાર કરવાથી હતાશા અને આખરે અવ્યવસ્થા થાય છે. માર્સની સ્વતંત્રતા પર પ્રતિબંધો સંપૂર્ણ વિવેકબુદ્ધિ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી શક્તિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જેનો જ્યારે આ રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે ત્યારે "સ્વતંત્રતા" નો અંત આવે છે અને સ્વતંત્રતા ખોવાઈ જાય છે. તે જ સમયે પ્રતિબંધો વગરની "સ્વતંત્રતા" નો અર્થ એ થશે કે એક વ્યક્તિ દ્વારા જીતવામાં આવેલી અને બીજા દ્વારા ગુમાવવામાં

આવેલી સ્વતંત્રતા.તેથી "સ્વતંત્રતા" નો અર્થ એ છે કે જે કંઈપણ ઇચ્છે છે તે કરવું પરંતુ અન્યની ઇચ્છાને આધિન છે.

૪૨. જેમ કે જહોન એમેરિક એડવર્ડ ડાલબર્ગે "એસ્સેઝ ઓન ફ્રીડમ એન્ડ પાવર" પરના તેમના મોનોગ્રાફ એક્શનમાં લખ્યું છે કે સ્વતંત્રતા એ આધુનિક માણસની સૌથી આવશ્યક જરૂરિયાતોમાંની એક છે.તેને પરિપક્વ સંસ્કૃતિનું નાજુક ફળ કહેવામાં આવે છે.

૪૩. ભારતના પ્રતિષ્ઠિત ભૂતપૂર્વ એટર્ની જનરલ, એમ. સી. સીતલવાડે તેમના ગ્રંથ "વોર એન્ડ સિવિલ લિબર્ટીઝ" માં અવલોકન કર્યું હતું કે ફ્રેન્ચ સંમેલન સામાન્ય સુખને સમાજના અંત તરીકે નિર્ધારિત કરે છે, જ્યારે બેન્થમ સૌથી મોટી સંખ્યાના સૌથી મોટા સુખને કાયદાના અંત તરીકે રજૂ કરે છે.ભારતીય બંધારણની કલમ ૧૯ સ્વતંત્રતાને અવરોધે છે અને તે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સંબંધિત કેટલાક અધિકારોની ગણતરી કરે છે.આ અધિકારો મહત્વપૂર્ણ અને સૌથી મહત્વપૂર્ણ સ્વતંત્રતાઓ છે જે સ્વતંત્રતાના મૂળમાં છે.તેમણે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે નાગરિક સ્વતંત્રતાનો ખ્યાલ અનિવાર્યપણે વ્યક્તિવાદની ફિલસૂફીમાં રહેલો છે.આ સિદ્ધાંત અનુસાર, વ્યક્તિનો સર્વોચ્ચ વિકાસ અને તેના વ્યક્તિત્વનું સંવર્ધન એ મંચનું સાચું કાર્ય અને અંત છે.જ્યારે વ્યક્તિ પરિપૂર્ણતાના

સર્વોચ્ચ તબક્કે પહોંચે અને તેનામાં જે શ્રેષ્ઠ છે તે વિકસિત થાય ત્યારે જ સમાજ અને રાજ્ય તેમના પરિપૂર્ણતાના લક્ષ્ય સુધી પહોંચી શકે છે.ટૂંકમાં, આ સિદ્ધાંત અનુસાર, રાજ્ય મુખ્યત્વે અસ્તિત્વમાં છે, જો માત્ર નહીં, તો વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અને તેના વિકાસ અને સંપૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ માટે સહાય કરવાના હેતુથી.રાજ્ય વ્યક્તિના લાભ માટે અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

જજ. શ્રી સીતલવાડે એ જ ગ્રંથમાં વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે તે પણ સાચું છે કે વ્યક્તિ તેનામાં ઉચ્ચતમ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી સિવાય કે તેની પાસે કેટલીક આવશ્યક સ્વતંત્રતાઓ હોય જે તેને શ્વાસ લેવા અને વિસ્તરણ કરવા માટે મુક્ત રાખે છે.ન્યાયમૂર્તિ હોમ્સ અનુસાર, આ સ્વતંત્રતાઓ મુક્ત સમાજની અનિવાર્ય શરતો છે.આવા રાજ્યના અસ્તિત્વનું સમર્થન માત્ર તે વ્યક્તિઓના હિતોની પ્રગતિ હોઈ શકે છે જેઓ તેની રચના કરે છે અને જેઓ તેના સભ્યો છે.તેથી, યોગ્ય રીતે રચાયેલા લોકશાહી રાજ્યમાં, નાગરિકો અને રાજ્યના હિતો વચ્ચે સંઘર્ષ ન હોઈ શકે.રાજ્ય અને વ્યક્તિના હિતની ઓળખ નહીં તો પણ સંવાદિતા એ આધુનિક લોકશાહી રાષ્ટ્રીય રાજ્યનો મૂળભૂત આધાર છે.અને તેમ છતાં, રાજ્ય અને તમામ સરકાર અને તમામ કાયદાના અસ્તિત્વનો અર્થ એક હદ સુધી વ્યક્તિની સ્વતંત્રતામાં ઘટાડો થવો જોઈએ.પરંતુ આવા સમર્પણ અને તેની સ્વતંત્રતામાં ઘટાડો રાજ્યના નાગરિકોના હિતમાં જરૂરી

છે.રાજ્યની રચના કરતી વ્યક્તિઓએ તેમના પોતાના હિતમાં અને એવી પરિસ્થિતિઓના અસ્તિત્વની ખાતરી આપવી જોઈએ કે જેમાં તેઓ વાજબી સ્વતંત્રતા સાથે તેમની અન્ય પ્રવૃત્તિઓ કરી શકે, તેમના પર સત્તા ધરાવતા લોકોને કાયદા અને નિયમો બનાવવા અને વ્યક્તિઓની પ્રવૃત્તિઓ પર ચોક્કસ પ્રતિબંધો લાદતા પગલાં અપનાવવા માટે મંજૂરી આપી શકે.

૪૫. હેરોલ્ડ જે. લાસ્કીએ "લિબર્ટી ઇન ધ મોડર્ન સ્ટેટ" માં તેમના સ્મારક કાર્યમાં અવલોકન કર્યું હતું કે સ્વતંત્રતા હંમેશા રાજકીય સત્તા પર મર્યાદાની માંગ કરે છે.જ્યારે અનિયંત્રિત હોય ત્યારે સત્તા હંમેશા સ્વતંત્રતાનો કુદરતી દુશ્મન હોય છે.

૪૬. રોસ્કો પાઉન્ડ, એક પ્રખ્યાત અને મહાન અમેરિકન કાયદાના પ્રોફેસરોમાંના એક, તેમના પુસ્તક "ધ ડેવલપમેન્ટ ઓફ કોન્સ્ટીટ્યુશનલ ગેરંટી ઓફ લિબર્ટી" માં યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યું છે કે

“આજે 'સ્વતંત્રતા' નો અર્થ ગમે તે હોય, આપણા અધિકારોના ખરડાઓ દ્વારા સ્વતંત્રતાની બાંધધરી આપવામાં આવે છે, "સુસંસ્કૃત સમાજમાં જીવન સાથે સંકળાયેલી કેટલીક મૂળભૂત

વાજબી અપેક્ષાઓ અને રાજકીય રીતે સંગઠિત સમાજમાં નિયુક્ત અથવા પસંદ કરાયેલા લોકોની સત્તા અને સત્તાના મનસ્વી અને ગેરવાજબી ઉપયોગથી સ્વતંત્રતા તે સમાજને વ્યક્તિઓ સાથે સમાયોજિત કરવા માટે છે".

૪૭. બ્લેકસ્ટોને "કોમેન્ટરીઝ ઓન ધ લોક ઓફ ઇંગ્લેન્ડ", વોલ્યુમ I, પાનું ૧૩૪ માં યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યું હતું કે

"વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતામાં કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા વિના કેદ અથવા સંયમ વિના, હલનચલનની શક્તિ, પરિસ્થિતિ બદલવાની અથવા પોતાના વ્યક્તિને કોઈ પણ સ્થળે ખસેડવાની શક્તિ શામેલ છે.

૪૮. ડાઈસના જણાવ્યા અનુસાર, બંધારણીય કાયદાના એક પ્રતિષ્ઠિત અંગ્રેજી લેખકે બંધારણીય કાયદા પરના તેમના ગ્રંથમાં અવલોકન કર્યું હતું કે:

"વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા, જેમ કે ઇંગ્લેન્ડમાં સમજવામાં આવે છે, તેનો અર્થ એ છે કે કોઈ પણ રીતે કેદ, ધરપકડ અથવા અન્ય શારીરિક બળજબરીને આધિન ન રહેવાનો વ્યક્તિનો અધિકાર જે

કાનૂની સમર્થનને સ્વીકારતો નથી.[બંધારણીય કાયદા પર કાયસી, ૯મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠો ૨૦૭-૦૮].

તેમના જણાવ્યા અનુસાર, કોઈપણ પ્રકારના શારીરિક સંયમ અથવા બળજબરીને આધિન ન રહેવાનો નકારાત્મક અધિકાર છે જે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો સાર છે અને માત્ર ભારતીય પ્રદેશના કોઈપણ ભાગમાં જવાની સ્વતંત્રતા નથી.સામાન્ય ભાષામાં વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો અર્થ થાય છે વ્યક્તિના વ્યક્તિ અથવા શરીર સાથે સંબંધિત અથવા તેનાથી સંબંધિત સ્વતંત્રતા, અને આ અર્થમાં વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા એ શારીરિક સંયમ અથવા બળજબરીનો વિરોધાભાસ છે.

૪૯. પ્રખ્યાત અંગ્રેજ ન્યાયાધીશ લોર્ડ આલ્ફ્રેડ કેનિંગે અવલોકન કર્યું:

"વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા એટલે દરેક કાયદાનું પાલન કરનાર નાગરિકને તે શું ઈચ્છે છે તે વિચારવાની, તે શું કહેશે તે કહેવાની અને કોઈ પણ વ્યક્તિના અવરોધ વિના તેના કાયદેસર પ્રસંગે તે જ્યાં જશે ત્યાં જવાની સ્વતંત્રતા. તે, અલબત્ત, સામાજિક સુરક્ષા સાથે મેળ ખાતો હોવો જોઈએ, જેના દ્વારા મારો અર્થ એ છે કે આપણે જે સમુદાયમાં રહીએ છીએ તેની શાંતિ અને કાયદો-સુવ્યવસ્થા.

૫૦. આ અદાલતના પ્રખ્યાત ભૂતપૂર્વ ન્યાયાધીશ, ન્યાયમૂર્તિ એચ. આર. ખન્નાએ ૨ આઈ. જે. આઈ. એલ., ખંડ ૧૮ (૧૯૭૮), પાન ૧૩૩માં પ્રકાશિત થયેલા ભાષણમાં અવલોકન કર્યું હતું કે

"સ્વતંત્રતા એવા વાતાવરણની રચનાની ધારણા કરે છે જેમાં માનવ આત્માનું કોઈ દમન થતું નથી, જેમાં માનવ વ્યક્તિત્વના સંપૂર્ણ વિકાસ માટેની તકનો કોઈ ઈનકાર થતો નથી, જેમાં માથું ઊંચું રાખવામાં આવે છે અને માનવ મનની કોઈ ગુલામી અથવા માનવ શરીરની ગુલામી નથી.

ત્યારબાદ કોર્ટે બંધારણ હેઠળ જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારની વિભાવનાને નીચેના શબ્દોમાં સમજાવી:

"૫૧. અમે ભારતીય અને અન્ય બંધારણ હેઠળ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના ખ્યાલ સાથે વ્યવહાર કરવો યોગ્ય માનીએ છીએ.

૫૨. મૂળભૂત અધિકારો આ દેશના લોકો દ્વારા સમૃદ્ધ મૂળભૂત મૂલ્યોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. જીવન અને સ્વતંત્રતાનો અધિકાર જેવા વ્યક્તિના

પ્રાથમિક અધિકાર પાછળનો ઉદ્દેશ બંધારણના ઘડવૈયાઓ દ્વારા ઈચ્છિત રીતે પૂર્ણ થતો નથી.તે રાજ્ય દ્વારા દખલગીરી સામે ચોક્કસ મૂળભૂત માનવ અધિકારોની જાળવણી અને રક્ષણ કરવા માટે છે.બંધારણમાં એક પ્રકરણનો સમાવેશ આધુનિક લોકશાહી વિચારોના વલણો અનુસાર છે.તેનો ઉદ્દેશ રાજકીય ઉથલપાથલ સામે ચોક્કસ આવશ્યક અધિકારોની અનુલ્લંઘનીયતાની ખાતરી કરવાનો છે.

૫૩. ભારતીય બંધારણના ઘડવૈયાઓએ ભારતના લોકો માટે મૂળભૂત અધિકારોને અપનાવવા અને તેનો સમાવેશ કરવામાં અમેરિકન મોડલને અનુસર્યું હતું.અમેરિકન બંધારણમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિને કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા વિના તેના જીવન, સ્વતંત્રતા અથવા સંપત્તિથી વંચિત રાખી શકાશે નહીં.યોગ્ય પ્રક્રિયા કલમ માત્ર મિલકતની જ નહીં પરંતુ જીવન અને સ્વતંત્રતાની પણ સુરક્ષા કરે છે, તેવી જ રીતે ભારતીય બંધારણની કલમ ૨૧ કલમ ૨૧ના મહત્વ પર ભાર મૂકે છે.આ લેખ નીચે મુજબ છે:—

"૨૧.જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કોઈ પણ વ્યક્તિને તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા માટે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા સિવાય વંચિત રાખી શકાશે નહીં.

કલમ ૨૧ દ્વારા સુરક્ષિત અધિકાર દરેક નાગરિક અથવા બિન-
નાગરિક માટે ઉપલબ્ધ છે, આ લેખ અનુસાર, બે અધિકારો
સુરક્ષિત છે:

૧. જીવનનો અધિકાર

૨. વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો અધિકાર.

૫૪. જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા એ વ્યક્તિની સૌથી મૂલ્યવાન
સંપત્તિ છે. સ્વતંત્રતા માટેની આંતરિક ઈચ્છા એ દરેક મનુષ્યની કુદરતી
ઘટના છે. જીવન, સ્વતંત્રતા અને સંપત્તિ માટે આદર એ માત્ર રાજ્યનું
ધોરણ અથવા નીતિ નથી પરંતુ કોઈપણ સુસંસ્કૃત સમાજની આવશ્યક
જરૂરિયાત છે.

૫૫. આ અદાલતે એ. કે. ગોપાલન વિરુદ્ધ ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ, એ.
આઈ. આર. ૧૯૫૦ એસ. સી. ૨૭ના કેસમાં ભારતમાં બંધારણ અમલમાં
આવ્યા પછી તરત જ "વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા" શબ્દની વ્યાખ્યા આપી
હતી. 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' શબ્દ વ્યાપક તેમજ સંકુચિત અર્થ ધરાવે
છે. વ્યાપક અર્થમાં તેમાં માત્ર ધરપકડ અને અટકાયતથી મુક્તિ જ નહીં
પરંતુ વાણી, સંગઠન વગેરેની સ્વતંત્રતા પણ સામેલ છે. સંકુચિત
અર્થમાં, તેનો અર્થ થાય છે ધરપકડ અને અટકાયતથી મુક્તિ. 'વ્યક્તિગત

સ્વતંત્રતા' ની કાયદાકીય વિભાવના, જ્યારે પછીના અર્થનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે છે કે તેમાં હલનચલન અને હલનચલનની સ્વતંત્રતા છે.

૫૬. ન્યાયમૂર્તિ મુખર્જીએ ઉપરોક્ત ચુકાદામાં અવલોકન કર્યું હતું કે 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' નો અર્થ એ છે કે વ્યક્તિ અથવા શરીરના સંબંધમાં અથવા તેનાથી સંબંધિત સ્વતંત્રતા અને તે આ અર્થમાં, શારીરિક સંયમ અથવા બળજબરીનો વિરોધાભાસ છે."વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' નો અર્થ એ છે કે કોઈ પણ રીતે કેદ, ધરપકડ અથવા અન્ય શારીરિક બળજબરીને આધિન ન રહેવાનો વ્યક્તિગત અધિકાર જે કાનૂની સમર્થનને સ્વીકારતો નથી.આ નકારાત્મક અધિકાર વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો સાર છે.જોકે, ન્યાયમૂર્તિ પતંજલિ શાસ્ત્રીએ કહ્યું હતું કે 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' અભિવ્યક્તિનો સામાન્ય રીતે સ્વીકૃત અર્થ ગમે તે હોય, તેનો ઉપયોગ કલમ ૨૧માં એવા અર્થમાં કરવામાં આવ્યો હતો જે કલમ ૧૯માં આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતાને બાકાત રાખે છે.આમ, કોર્ટે 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' નું સંકુચિત અર્થઘટન કર્યું.આ અદાલતે કલમ ૧૯માં અલગથી ઉદ્દેખિત અધિકારોના અમુક પ્રકારોને કલમ ૨૧ દ્વારા બાંધધરીકૃત 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખ્યા હતા.

૫૭. ખરક સિંહ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય અને અન્યો, એ. આઈ. આર. ૧૯૬૩ એસ. સી. ૧૨૯૫ માં, ન્યાયમૂર્તિ સુબ્બા રાવે 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' ને વ્યાખ્યાયિત કરી હતી, જે વ્યક્તિના તેના વ્યક્તિ પરના પ્રતિબંધો અથવા અતિક્રમણથી મુક્ત રહેવાના અધિકાર તરીકે છે, પછી ભલે તે પ્રત્યક્ષ રીતે લાદવામાં આવે અથવા પરોક્ષ રીતે ગણતરીના પગલા દ્વારા લાવવામાં આવે.અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કલમ ૨૧માં 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' માં કલમ ૧૯માં સમાવિષ્ટ સ્વતંત્રતાઓ સિવાય તમામ પ્રકારની સ્વતંત્રતાઓનો સમાવેશ થાય છે.

૫૮. મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૨૪૮-(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૫૯૭) માં, આ અદાલતે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧માં ઉપયોગમાં લેવાતી 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' અભિવ્યક્તિનો વ્યાપ વધાર્યો હતો.અદાલતે એ દલીલને નકારી કાઢી હતી કે 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' અભિવ્યક્તિનું એવું અર્થઘટન થવું જોઈએ કે જેથી કલમ ૨૧ અને કલમ ૧૯ (૧) વચ્ચે ઓવરલેપિંગ ટાળી શકાય.એવું જોવા મળ્યું હતું:"કલમ ૨૧માં 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' શબ્દ વ્યાપક છે અને તે વિવિધ અધિકારોને આવરી લે છે જે વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની રચના કરે છે અને તેમાંના કેટલાકને અલગ મૂળભૂત અધિકારોના દરજ્જામાં વધારવામાં આવ્યા છે અને કલમ

૧૯ હેઠળ વધારાના રક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે.તેથી, 'વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા' શબ્દસમૂહ ખૂબ જ વ્યાપક છે અને તેમાં તમામ સંભવિત અધિકારોનો સમાવેશ થાય છે જે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની રચના કરે છે, જેમાં કલમ ૧૯ માં ઉલ્લેખિત અધિકારોનો સમાવેશ થાય છે.

૫૯. જીવનનો અધિકાર એ મૂળભૂત માનવ અધિકારોમાંનો એક છે અને રાજ્યને પણ તે અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરવાનો અધિકાર નથી.[સ્ટેટ ઓફ એ. પી. વિરુદ્ધ ચલ્લા રામકૃષ્ણ રેડ્ડી અને અન્યો (૨૦૦૦) ૫ એસ. સી. સી. ૭૧૨]-(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૦ એસ. સી. ૨૦૮૩).

૬૦. કલમ ૨૧ માનવ અધિકારોમાં ઊંડી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસની ઘોષણા છે.આ બંધારણના પ્રકરણ ૩ માં વણાયેલી બાંધધરીની આ પેટર્નમાં, માણસની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા કલમ ૨૧ ના મૂળમાં છે અને આ કલમમાં ઉપયોગમાં લેવાતી દરેક અભિવ્યક્તિ માનવ ગૌરવ અને મૂલ્યોમાં વધારો કરે છે.તે એવા સમાજનો પાયો નાખે છે જ્યાં કાયદાનું શાસન પ્રાથમિક હોય અને સત્તાનો મનસ્વી અથવા તરંગી ઉપયોગ ન હોય.[કર્તાર સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્યો (૧૯૯૪) ૩ એસ. સી. સી. ૫૬૯]."

ત્યારબાદ, કોર્ટે માનવ અધિકારો અને મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓના રક્ષણ માટે યુરોપિયન સંમેલન, ૧૯૫૦નો યોગ્ય વિચાર આપ્યો:

“૮૨ આ સંમેલનમાં મનસ્વી આક્રમણ સામે જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના રક્ષણ માટેના અધિકારો અને સલામતીનું સૌથી વિસ્તૃત અને વિગતવાર સંહિતાકરણ છે.

૮૩. દરેક સુસંસ્કૃત લોકશાહી દેશમાં, સ્વતંત્રતાને દરેક વ્યક્તિનો સૌથી મૂલ્યવાન માનવ અધિકાર માનવામાં આવે છે.ભારતના કાયદા પંચે તેના ૧૭૭મા અહેવાલમાં 'ધરપકડના સિદ્ધાંતનો પરિચય' શીર્ષક હેઠળ નીચે મુજબ વર્ણન કર્યું છે:

"સ્વતંત્રતા એ તમામ માનવ અધિકારોમાં સૌથી મૂલ્યવાન છે.તે ૨૦૦ થી વધુ વર્ષોથી માનવ જાતિનો સ્થાપક ધર્મ રહ્યો છે.અમેરિકાની સ્વતંત્રતાની ઘોષણા, ૧૭૭૬ અને ફ્રેન્ચ ડિક્લેરેશન ઓફ ધ રાઇટ્સ ઓફ મેન એન્ડ ધ સિટીઝન, ૧૭૮૯ બંનેમાં સ્વતંત્રતા એ માણસના કુદરતી અને અવિભાજ્ય અધિકારોમાંથી એક હોવાની વાત કરવામાં આવી હતી.૧૦ ડિસેમ્બર, ૧૯૪૮ના રોજ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની સામાન્ય સભા દ્વારા

અપનાવવામાં આવેલી માનવ અધિકારોની સાર્વત્રિક ઘોષણામાં વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની સુરક્ષા અને પ્રોત્સાહન માટે રચાયેલ ઘણા લેખો છે.નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો પરનો આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર, ૧૯૯૬ પણ એવું જ કરે છે.સૌથી ઉપર, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ જાહેર કરે છે કે કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર સિવાય કોઈને પણ તેની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારથી વંચિત રાખવામાં આવશે નહીં.કલમ ૨૦ (૧) અને (૨) અને કલમ ૨૨ પણ માનવ સ્વતંત્રતા માટે ચિંતાનો વિષય છે.જેમ કે ઘણીવાર કહેવામાં આવે છે, "વ્યક્તિને સ્વતંત્રતાનું મૂલ્ય ત્યારે જ સમજાય છે જ્યારે તે તેનાથી વંચિત રહે છે".સમાનતા સાથે સ્વતંત્રતા એ માનવ અધિકારો અને બંધારણ દ્વારા બાંધધરી આપવામાં આવેલી મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓની સૌથી મૂળભૂત બાબત છે.સમાજમાં શાંતિ, કાયદો અને વ્યવસ્થાની જાળવણી પણ એટલી જ મહત્વની છે.જ્યાં સુધી શાંતિ ન હોય ત્યાં સુધી કોઈ વાસ્તવિક પ્રગતિ શક્ય નથી.સામાજિક શાંતિ રાજકારણને સ્થિરતા અને સુરક્ષા આપે છે.તે વિકાસ માટે જરૂરી શરતો પૂરી પાડે છે, પછી ભલે તે આર્થિક ક્ષેત્રમાં હોય કે વૈજ્ઞાનિક અને તકનીકી ક્ષેત્રોમાં.

૮૪. જેમ સ્વતંત્રતા વ્યક્તિ માટે મૂલ્યવાન છે, તેવી જ રીતે શાંતિ, કાયદો અને વ્યવસ્થાની જાળવણીમાં સમાજનું હિત પણ મૂલ્યવાન છે. બંને સમાન રીતે મહત્વપૂર્ણ છે.

૮૫. તે સામાન્ય જ્ઞાનની બાબત છે કે ખૂબ જ નાના ગુનાઓ કરવાના આરોપમાં પણ મોટી સંખ્યામાં વિચારાધીન કેદીઓ લાંબા સમયથી જેલમાં છે. આનું કારણ એ છે કે કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. ને તેની સંપૂર્ણ રમતની મંજૂરી આપવામાં આવી નથી. સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) બંધારણીય ખંડપીઠે સ્પષ્ટપણે ઉદ્દેશ કર્યો હતો કે કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. અસાધારણ છે કારણ કે તેને ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩માં સામેલ કરવામાં આવી હતી અને તે પહેલાં જામીન આપવા માટેની અન્ય જોગવાઈઓ કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯, સી. આર. પી. સી. હતી. તે અર્થમાં અસાધારણ નથી કે તેનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ અથવા દુર્લભ કેસોમાં જ થવો જોઈએ. નાની સંખ્યાની કેટલીક અદાલતોએ ભૂલથી અવલોકન કર્યું છે કે કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. નો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ અથવા દુર્લભ કેસોમાં જ થવો જોઈએ. તે આદેશો ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [(૧૯૮૦) ૨ એસ. સી. સી. ૫૬૫] માં બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાની વિરુદ્ધ છે.

૮૬. રાષ્ટ્રીય પોલીસ આયોગના અહેવાલ અનુસાર, ધરપકડ કરવાની શક્તિનો ઘોર દુરુપયોગ કરવામાં આવે છે અને બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ સ્થાપિત લોકોની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનું સ્પષ્ટપણે ઉલ્લંઘન થાય છે, તો પછી અદાલતોએ તેની ગંભીર નોંધ લેવાની જરૂર છે. જ્યારે દોષિત ઠેરવવાનો દર ૧૦ ટકાથી ઓછો છે, ત્યારે પોલીસે આરોપીની ધરપકડ કરવામાં ધીમી ગતિએ કામ કરવું જોઈએ. જામીન અરજી પર વિચારણા કરતી અદાલતોએ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંતનું પાલન કરતી વખતે સામાજિક હિત અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા વચ્ચે સારું સંતુલન જાળવવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ કે જ્યાં સુધી સક્ષમ અદાલત દ્વારા દોષિત ઠેરવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આરોપી નિર્દોષ હોવાનું માનવામાં આવે છે.

૮૭. ફરિયાદીએ અગાઉના પ્રસંગે ખોટી કે તુરુછ ફરિયાદ દાખલ કરી છે કે કેમ તે પાસા સહિત આરોપી સામે દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદની સંપૂર્ણ તપાસ કરવાની જરૂર છે. કોર્ટે એ હકીકતની પણ તપાસ કરવી જોઈએ કે આરોપી અને ફરિયાદી વચ્ચે કોઈ પારિવારિક વિવાદ છે કે કેમ અને ફરિયાદીને સ્પષ્ટપણે જણાવવું જોઈએ કે જો ફરિયાદ ખોટી અથવા તુરુછ હોવાનું જણાય તો તેની સામે કાયદા અનુસાર કડક કાર્યવાહી

કરવામાં આવશે.જો ફરિયાદી અને તપાસ અધિકારી વચ્ચે સાંઠગાંઠ સ્થાપિત થાય તો તપાસ અધિકારી સામે કાયદા અનુસાર કાર્યવાહી કરવામાં આવે.

૮૮. આરોપની ગંભીરતા અને આરોપીની ચોક્કસ ભૂમિકાને યોગ્ય રીતે સમજવી જોઈએ.ધરપકડ કરતા પહેલા, ધરપકડ કરનાર અધિકારીએ કેસ ડાયરીમાં માન્ય કારણો નોંધવા જોઈએ જેના કારણે આરોપીની ધરપકડ થઈ છે.અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં ધરપકડ પછી તરત જ કારણો રેકૉર્ડ કરી શકાય છે, જેથી જામીન અરજી સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, ધરપકડ અધિકારીની ટિપ્પણીઓ અને અવલોકનો પણ અદાલત દ્વારા યોગ્ય રીતે મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે.

૮૯. અદાલતોએ કાળજીપૂર્વક અને ઝીણવટપૂર્વક કેસની હકીકતનું મૂલ્યાંકન કરવું અનિવાર્ય છે.વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ ઉપલબ્ધ સામગ્રી અને ચોક્કસ કેસની હકીકતોના આધારે થવો જોઈએ.એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં અદાલતનો વિચાર છે કે આરોપી તપાસમાં જોડાયો છે અને તે તપાસ એજન્સીને સંપૂર્ણ સહકાર આપી રહ્યો છે અને ફરાર થવાની સંભાવના નથી, તે ઘટનામાં કસ્ટોડિયલ પૂછપરછ ટાળવી જોઈએ.

૯૦. ધરપકડ સાથે એક મોટી બદનામી, અપમાન અને અપમાન જોડાયેલું છે. ધરપકડ માત્ર આરોપી માટે જ નહીં પરંતુ સમગ્ર પરિવાર માટે અને કેટલીકવાર સમગ્ર સમુદાય માટે ઘણા ગંભીર પરિણામો તરફ દોરી જાય છે. મોટાભાગના લોકો દોષિત ઠેરવવાના પૂર્વ તબક્કે અથવા દોષિત ઠેરવ્યા પછીની ધરપકડ વચ્ચે કોઈ તફાવત કરતા નથી.”

૧૭. સંજય ચંદ્ર વિરુદ્ધ સી. બી. આઈ. (ઉપરોક્ત) કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ની સરખામણીમાં દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૪૩૯ પર વિચાર કર્યો હતો. હું કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા સંબંધિત અવલોકનોને નીચે ટાંકું છું:

“૧૪. જામીન અરજીઓમાં, સામાન્ય રીતે, તે પ્રારંભિક સમયથી નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે જામીનનો ઉદ્દેશ આરોપી વ્યક્તિને તેની સુનાવણીમાં વાજબી રકમના જામીન દ્વારા હાજર રાખવાનો છે. જામીનનો ઉદ્દેશ ન તો શિક્ષાત્મક છે અને ન તો નિવારક. સ્વતંત્રતાના અભાવને સજા ગણવી જોઈએ, સિવાય કે તે સુનિશ્ચિત કરવાની જરૂર હોય કે આરોપી વ્યક્તિ જ્યારે બોલાવવામાં આવે ત્યારે તેની સુનાવણીમાં ટકી રહેશે. અદાલતો આ સિદ્ધાંતને મૌખિક કરતાં વધુ આદર આપે છે કે સજા દોષિત ઠેરવ્યા પછી શરૂ થાય છે, અને જ્યાં સુધી યોગ્ય રીતે પ્રયાસ

કરવામાં ન આવે અને યોગ્ય રીતે દોષિત ઠેરવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી દરેક માણસને નિર્દોષ માનવામાં આવે છે.શરૂઆતથી જ એ વાતની પ્રશંસા કરવામાં આવતી હતી કે સુનાવણી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી કસ્ટડીમાં અટકાયત કરવી એ મોટી મુશ્કેલીનું કારણ બની શકે છે.સમયાંતરે, જરૂરિયાત માંગ કરે છે કે કેટલાક બિન-દોષિત વ્યક્તિઓને સુનાવણીમાં તેમની હાજરી સુરક્ષિત કરવા માટે સુનાવણી બાકી રહે ત્યાં સુધી કસ્ટડીમાં રાખવી જોઈએ પરંતુ આવા કિસ્સાઓમાં, 'આવશ્યકતા' એ ઓપરેટિવ ટેસ્ટ છે.આ દેશમાં, બંધારણમાં સ્થાપિત વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની વિભાવનાથી તદ્દન વિપરીત હશે કે કોઈ પણ વ્યક્તિને કોઈ પણ બાબતના સંદર્ભમાં સજા થવી જોઈએ, જેના પર તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો નથી અથવા કોઈ પણ સંજોગોમાં, તેને તેની સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખવો જોઈએ, માત્ર એવી માન્યતા પર કે જો તેને મુક્ત રાખવામાં આવે તો તે સાક્ષીઓ સાથે ચેડા કરશે, સિવાય કે સૌથી અસાધારણ સંજોગોમાં.અટકાવવાનો પ્રશ્ન જામીનનો ઇનકાર કરવાનો હેતુ હોવા ઉપરાંત, કોઈએ એ હકીકતની દૃષ્ટિ ગુમાવવી જોઈએ નહીં કે દોષિત ઠેરવવામાં આવે તે પહેલાં કોઈપણ કેદમાં નોંધપાત્ર શિક્ષાત્મક સામગ્રી હોય છે અને આરોપી તેના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો છે કે નહીં તે અગાઉના વર્તનની નાપસંદગીના નિશાન તરીકે જામીનનો ઇનકાર કરવો અથવા તેને પાઠ તરીકે કેદનો સ્વાદ આપવાના હેતુથી બિન-દોષિત

વ્યક્તિને જામીન આપવાનો ઇનકાર કરવો તે કોઈપણ અદાલત માટે અયોગ્ય રહેશે.

૧૫. તાત્કાલિક કેસમાં, જેમ કે આપણે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે અપીલકર્તાઓ સામે "આરોપની આંગળી" એ 'આરોપની ગંભીરતા' છે.કથિત ગુનાઓ આર્થિક ગુનાઓ છે જેના પરિણામે રાજ્યના ખજાનાને નુકસાન થયું છે.જો કે, તેઓ દલીલ કરે છે કે અપીલકર્તાઓ સાક્ષીઓ સાથે ચેડા કરે તેવી શક્યતા છે, તેમણે આરોપોના સમર્થનમાં કોઈ સામગ્રી રજૂ કરી નથી.અમારા મતે, આરોપની ગંભીરતા, નિઃશંકપણે, જામીન અરજીઓ પર વિચારણા કરતી વખતે સંબંધિત વિચારણાઓમાંની એક છે, પરંતુ તે એકમાત્ર કસોટી અથવા પરિબળ નથી—અન્ય પરિબળ કે જેની પણ નોંધ લેવાની જરૂર છે તે સજા છે જે ભારતીય દંડ સંહિતા અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ બંને હેઠળ સુનાવણી અને દોષિત ઠેરવ્યા પછી લાદવામાં આવી શકે છે. નહિંતર, જો પહેલું એકમાત્ર કસોટી છે, તો આપણે બંધારણીય અધિકારોને સંતુલિત નહીં કરીએ, પરંતુ "ન્યાયના ધોરણોનું પુનઃ માપાંકન" કરીશું.સી. આર. પી. સી. ની જોગવાઈઓ ફોજદારી અદાલતોને ટ્રાયલ પેઝિંગ અથવા દોષિત ઠેરવવા સામે અપીલમાં આરોપીઓને જામીન આપવા માટે વિવેકાધીન અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે, કારણ કે અધિકારક્ષેત્ર વિવેકાધીન છે, તેનો ઉપયોગ

વ્યક્તિના સ્વતંત્રતાના મૂલ્યવાન અધિકાર અને સામાન્ય રીતે સમાજના હિતને સંતુલિત કરીને ખૂબ કાળજી અને સાવધાની સાથે કરવો પડે છે.અમારા મતે, વિદ્વાન જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ તર્ક, જેને ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે, અમારા મતે, આપણી કાયદાની પ્રણાલી અને જામીન પ્રણાલીના સામાન્ય શાસનના સંપૂર્ણ આધારનો અસ્વીકાર છે.જ્યાં સુધી કોઈ માણસ દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવે તે જરૂરિયાત માટે તે આદરને પાર કરે છે.જો આવી શક્તિને માન્યતા આપવામાં આવે, તો તે અસ્તવ્યસ્ત પરિસ્થિતિ તરફ દોરી શકે છે અને વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને જોખમમાં મૂકે છે.કલ્યાણ ચંદ્ર સરકાર વિરુદ્ધ રાજેશ રંજન, (૨૦૦૫) ૨ એસ. સી. સી. ૪૨-(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૫ એસ. સી. ૯૨૧) માં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે "આ દેશના ફોજદારી કાયદા હેઠળ, બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓનો આરોપી વ્યક્તિ, જ્યાં સુધી તેને કાયદા અનુસાર જામીન પર લંબાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સુનાવણીની પેન્ડન્સી દરમિયાન કસ્ટડીમાં અટકાયતમાં રાખવા માટે જવાબદાર છે.આવી અટકાયતને બંધારણની કલમ ૨૧નું ઉલ્લંઘન ગણાવીને તેની પૂછપરછ કરી શકાતી નથી, કારણ કે તે કાયદા દ્વારા અધિકૃત છે.પરંતુ બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓના આરોપી વ્યક્તિઓ પણ જામીન મેળવવા માટે હકદાર છે જો સંબંધિત અદાલત એવા નિષ્કર્ષ પર

આવે કે ફરિયાદી પક્ષ તેની સામે પ્રથમ દષ્ટિએ કેસ સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે અને/અથવા જો કોર્ટ નોંધવાના કારણોથી સંતુષ્ટ છે કે પ્રથમ દષ્ટિએ કેસ અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં, આવા આરોપીઓને જામીન પર મુક્ત કરવાની જરૂર છે, જ્યાં હકીકતની પરિસ્થિતિઓમાં તે આવું કરવા માટે જરૂરી છે.

૧૬. આ અદાલતે વારંવાર કહ્યું છે કે જામીન એ નિયમ છે અને જેલની સજા એ એક અપવાદ છે.એવું પણ જોવામાં આવે છે કે જામીનનો ઇનકાર એ બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ બાંધધરી આપવામાં આવેલી વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા પર પ્રતિબંધ છે.રાજસ્થાન રાજ્ય વિરુદ્ધ બાલચંદ, (૧૯૭૭) ૪ એસ. સી. સી. ૩૦૮-(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૭ એસ. સી. ૨૪૪૭) ના કેસમાં, આ અદાલતે અભિપ્રાય આપ્યો હતો:

"૨.મૂળભૂત નિયમને કદાચ સંક્ષિપ્તમાં જામીન તરીકે મૂકી શકાય છે, જેલ નહીં, સિવાય કે જ્યાં ન્યાયથી ભાગી જવા અથવા ન્યાયના માર્ગને નિષ્ફળ બનાવવા અથવા ગુનાઓનું પુનરાવર્તન કરવા અથવા સાક્ષીઓને ડરાવવા જેવા અન્ય મુશ્કેલીઓ ઊભી કરવાના સંજોગો હોય.અમારો ઈરાદો સંપૂર્ણ નહીં પરંતુ માત્ર દષ્ટાંતરૂપ બનવાનો છે.

૩. તે સાચું છે કે સામેલ ગુનાની ગંભીરતા અરજદારને ન્યાયના માર્ગને ટાળવા માટે પ્રેરિત કરે તેવી શક્યતા છે અને જેલના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે અમારે તેની સાથે વિચાર કરવો જોઈએ.એ જ રીતે ગુનાની ધોરતા.તેમ છતાં, આ કેસમાં અરજદારનો રેકૉર્ડ એ છે કે, જ્યારે તે ટ્રાયલ કોર્ટમાં જામીન પર રહ્યો છે અને હાઈકોર્ટના ચુકાદા પછી તેને મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે એવું સૂચન કરવા માટે કંઈ નથી કે તેણે અદાલત દ્વારા તેના પર મૂકવામાં આવેલા વિશ્વાસનો દુરુપયોગ કર્યો છે; તેના હતાશ પાત્ર અથવા અસામાજિક તત્વ હોવાના અર્થમાં તેની સામાજિક પરિસ્થિતિઓ પણ એટલી પ્રતિકૂળ નથી કે જે વિશ્વાસ સાથે દગો કરે તેવી શક્યતા છે કે કોર્ટ તેના પર અદાલત દ્વારા ન્યાય લેવા માટે વિશ્વાસ મૂકી શકે છે.તે ૨૭ વર્ષનો યુવાન હોવાનું કહેવાય છે, જેની સંભાળ રાખવા માટે એક પરિવાર છે.સંજોગો અને સામાજિક વાતાવરણ આ તબક્કે અરજદારને જામીન આપવામાં આવે તેની વિરુદ્ધ નથી.તે જ સમયે ભાગેડુ અથવા કરચોરી અથવા અન્ય દુરુપયોગની કોઈપણ સંભાવનાનું ધ્યાન એ નિર્દેશ દ્વારા રાખી શકાય છે કે અરજદાર દર પખવાડિયામાં એક વાર બેરેન ખાતેના પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ પોતાની જાણ કરશે.

૧૭. ગુડીકાંતી નરસિમ્હુલુ વિરુદ્ધ સરકારી વકીલ, (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૨૪૦-(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૪૨૯) ના કેસમાં, ચેમ્બર જજ તરીકે બેઠેલા ન્યાયમૂર્તિ વી. આર. કૃષ્ણ ઐય્યરે જામીનના સિદ્ધાંતોને આ રીતે સ્પષ્ટ કર્યા હતા:

"૩.તો પછી, આ જામીન સંદર્ભમાં "ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ" શું છે? બેન્જામિન કાર્ડોઝોના ભવ્ય શબ્દોમાં:

"ન્યાયાધીશ, જ્યારે તે મુક્ત હોય ત્યારે પણ, હજુ પણ સંપૂર્ણપણે મુક્ત નથી.તે આનંદમાં નવીનતા લાવવાનો નથી.તે પોતાની સુંદરતા અથવા ભલાઈના આદર્શની શોધમાં પોતાની મરજીથી ફરતો ઘોડો નથી.તેમણે પવિત્ર સિદ્ધાંતોમાંથી તેમની પ્રેરણા મેળવવાની છે.તેણે અસ્વસ્થ લાગણી, અસ્પષ્ટ અને અનિયંત્રિત પરોપકારને વશ ન થવું જોઈએ.તેણે પરંપરા દ્વારા માહિતગાર, સામ્યતા દ્વારા પદ્ધતિસર, વ્યવસ્થા દ્વારા શિસ્તબદ્ધ અને "સામાજિક જીવનમાં વ્યવસ્થાની આદિકાળની જરૂરિયાત" ને આધીન વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો પડશે.વિવેકબુદ્ધિનું ક્ષેત્ર જે બાકી રહે છે તે તમામ અંતઃકરણમાં પૂરતું વિશાળ છે.

તેમ છતાં લોર્ડ કેમડેનની તીખી શરતોની નોંધ લેવી ઉપયોગી છે કે

"ન્યાયાધીશની વિવેકબુદ્ધિ જુલમી શાસકોનો કાયદો છે:તે હંમેશા અજ્ઞાત હોય છે, તે જુદા જુદા માણસોમાં અલગ હોય છે; તે આકસ્મિક હોય છે, અને બંધારણ, સ્વભાવ અને જુસ્સા પર આધાર રાખે છે.શ્રેષ્ઠમાં, તે ઘણીવાર તરંગી હોય છે; સૌથી ખરાબમાં, તે દરેક પાપ, મૂર્ખતા અને જુસ્સો છે જેના માટે માનવ સ્વભાવ જવાબદાર છે.

કદાચ, આ એક અતિશય સરળ નિવેદન છે અને આપણે અંગ્રેજી પ્રણાલીમાં વ્યાપક અવલોકનો અને પ્રથાઓનું પાલન કરતા પહેલા કલમ ૨૧ અને ૧૮માં બંધારણીય ધ્યાનને યાદ રાખવું જોઈએ.ઇંગ્લેન્ડમાં પણ એવી જાગૃતિ વધી રહી છે કે જામીન પ્રણાલીની કામગીરી માટે સાચા કાનૂની માપદંડ અને મજબૂત સિદ્ધાંતોના દષ્ટિકોણથી બીજી નજરની જરૂર છે, જેમ કે ડૉ. બોટમલીએ ધ્યાન દોર્યું છે.

૬. ચાલો આપણે તેના ફાયદા અને ગેરફાયદા અને સાચા સિદ્ધાંત પર એક નજર કરીએ જેની આસપાસ અન્ય સંબંધિત પરિબળો ફરતા હોવા જોઈએ. જ્યારે આખરે કેસનો નિકાલ કરવામાં આવે છે અને વ્યક્તિને કેદની સજા આપવામાં આવે છે, ત્યારે વસ્તુઓ અલગ પાયા પર ઊભી થાય છે. અમે ઉપાંત્ય તબક્કાથી ચિંતિત છીએ અને જામીન પર મુક્તિની માર્ગદર્શિકા માટેનો મુખ્ય નિયમ મુક્ત થવા માંગતા અરજદારની હાજરીને સુરક્ષિત કરવા, ચુકાદો આપવા અને અદાલત દ્વારા તેને કેદની સજા આપવાની સ્થિતિમાં સજા ભોગવવાનો હોવો જોઈએ. આ પરિપ્રેક્ષ્યમાં, વિચારણાઓની સુસંગતતા ગંભીર સજાના ડરથી અરજદારની સંભવિત ગેરહાજરી સાથેના તેમના જોડાણ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે, જો તે કિસ્સામાં તે બુદ્ધિગમ્ય હોય. ન્યાયમૂર્તિ એલેએ સૂચવ્યું હતું તેમ, જ્યારે આરોપ મૂકવામાં આવેલો ગુનો (જેમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હોય) સૌથી વધુ તીવ્ર હોય અને કાયદા દ્વારા સોંપવામાં આવેલી સજા અત્યંત ગંભીર હોય, ત્યારે અદાલત વાજબી રીતે એવું માની શકે છે કે, કેટલાક પુરાવાઓ બાંહેધરી આપે છે કે, જામીનની કોઈ પણ રકમ ચુકાદાના તબક્કે દોષિતની હાજરીને સુરક્ષિત કરશે નહીં, જો તેને વિસ્તૃત કરવામાં આવે. મુખ્ય ન્યાયાધીશ લોર્ડ કેમ્પબેલ તે

કેસમાં આ અભિગમમાં સંમત થયા હતા અને ન્યાયમૂર્તિ કોલરિજે
નીચે મુજબ પ્રાથમિકતાઓનો ક્રમ નક્કી કર્યો હતો:

"મને નથી લાગતું કે આરોપી પક્ષને તેના અપરાધને કારણે
કસ્ટડીમાં રાખવામાં આવ્યો છે, પરંતુ કારણ કે તેની સામેના
આરોપ માટે પૂરતા સંભવિત આધારો છે કે જેથી તેના પર કેસ
ચલાવવો યોગ્ય બને અને કારણ કે તેની હાજરી સુનિશ્ચિત
કરવા માટે અટકાયત જરૂરી છે. જો પક્ષકારને જામીન પર
દાખલ કરવામાં આવે તો તેની સામે કેસ ચાલતો જણાય કે કેમ
તે ધ્યાનમાં લેવું એ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ તત્વ છે; અને મને
લાગે છે કે તે મુદ્દા પર નિર્ણય પર આવવામાં સામાન્ય રીતે
ત્રણ તત્વો સૌથી મહત્વપૂર્ણ જોવા મળશે: આરોપ, જે પુરાવા
દ્વારા તેને ટેકો આપવામાં આવે છે તેની પ્રકૃતિ અને જો દોષિત
ઠેરવવામાં આવે તો પક્ષ જે સજા માટે જવાબદાર રહેશે.

વર્તમાન કેસમાં, આરોપ ઇરાદાપૂર્વકની હત્યાનો છે; પુરાવામાં
કેદીઓ દ્વારા આરોપના સત્યની કબૂલાત છે, અને ગુનાની
સજા કાયદા દ્વારા મૃત્યુ છે.

૭. આમ તે સ્પષ્ટ છે કે આરોપની પ્રકૃતિ એ મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે અને પુરાવાની પ્રકૃતિ પણ સુસંગત છે.જો દોષિત ઠેરવવામાં આવે તો અથવા તેણી પુષ્ટી કરવામાં આવે તો, પક્ષ જે સજા ને પાત્ર હોઈ શકે છે, તે પણ આ મુદ્દા પર લાગુ પડે છે.

૮. અન્ય સુસંગત પરિબળ એ છે કે શું ન્યાયના માર્ગને તે વ્યક્તિ દ્વારા નિષ્ફળ બનાવવામાં આવશે કે જે કોર્ટના સૌમ્ય અધિકારક્ષેત્રને હાલમાં મુક્ત કરવાની માંગ કરે છે.

૯. કોર્ટ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવાયેલ, અરજદાર દ્વારા ફરિયાદી પક્ષના સાક્ષીઓમાં દખલગીરી કરવાની અથવા ન્યાયની પ્રક્રિયાને પ્રદૂષિત કરવાની સંભાવનાને કાયદાકીય સિદ્ધાંતો અને પ્રથાઓ માન્ય કરે છે.આ સંદર્ભમાં, જમીન માટે અરજી કરનાર વ્યક્તિના ભૂતકાળની તપાસ કરવી એ માત્ર પરંપરાગત જ નહીં પરંતુ તર્કસંગત પણ છે કે શું તેનો ખરાબ રેકૉર્ડ છે કે કેમ, ખાસ કરીને એવો રેકૉર્ડ કે જે સૂચવે છે કે તે જમીન પર હોય ત્યારે ગંભીર ગુનાઓ કરે તેવી શક્યતા છે.આદતના સંદર્ભમાં, તે ગુનાહિત ઇતિહાસનો એક ભાગ છે કે વિચારહીન જમીન આદેશે બેલીને સમાજના સભ્યો પર વધુ ગુનાઓ લાદવાની તકનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવ્યો

છે.પ્રતિવાદીના ફોજદારી રેકૉર્ડ વિશેના પુરાવાના આધારે જામીનની વિવેકબુદ્ધિ, તેથી, અપ્રસ્તુતતાની કવાયત નથી.

૧૩. આ ઢ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, આપણે રમતના નિયમોની વધુ સારી સમજ મેળવીએ છીએ.જ્યારે ગંભીર ગુનાનો આરોપ ધરાવતી વ્યક્તિને એક તબક્કે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે છે, ત્યારે શું આ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવે ત્યારે જામીન અરજી માટે મધ્યવર્તી નિર્દોષતા સુસંગત છે?હા, હોય છે.એક વખત કોર્ટના ચુકાદાનો વિશ્વાસ માણતા આરોપીઓને ન્યાયિક પ્રક્રિયામાંથી ભાગી છૂટવા માટે પ્રેરિત કરી શકે તેવી ગભરાટ ઓછી છે.અપરાધની સહવર્તી ધારણાની વિપરીત અસર પડે છે.ફરીથી, કામચલાઉ મુક્તિના અસ્વીકાર માટેનો આધાર નબળો પડી જાય છે જ્યારે હકીકત આપણને સામે જુએ છે કે જો તે નિર્દોષતા હોય તો વાજબી તારણ એક અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું છે.તે નિર્ણાયક ન પણ હોઈ શકે, કારણ કે નિર્દોષ જાહેર કરવાનો ચુકાદો દેખીતી રીતે ખોટો હોઈ શકે છે, જો વિસ્તૃત કરવામાં આવે તો ભયાવહ બદલો લેવાની સંભાવના અવરોધક હોઈ શકે છે અને બદલો લેનાર ગામ કરતાં જેલમાં તેની પોતાની સલામતી વધુ હોઈ શકે છે જ્યાં ઝઘડાઓએ હિંસક ગુનાને ઉશ્કેર્યો

છે.તે આધાર રાખે છે.માણસના પૂર્વજો અને સામાજિક-ભૌગોલિક સંજોગો આ દ્રષ્ટિકોણથી જ અસર કરે છે.આરોપીના સંભવિત ગેરવર્તણૂકની પોલીસ અતિશયોકિતઓ, જો વિસ્તૃત કરવામાં આવે, તો તેને ગંભીરતાથી માપવી જોઈએ જેથી અતિશયોકિત અને અન્યાયનો ખતરો વિવેકાધીન ક્યુરિયલ તકનીકમાં સૂક્ષ્મ રીતે પ્રવેશી શકે.ખરાબ રેકૉર્ડ અને જામીન અરજીને અમાન્ય બનાવવા માટે ફોજદારી સંભાવનાઓની પોલીસની આગાહી સૈદ્ધાંતિક રીતે સ્વીકાર્ય છે પરંતુ તે અદાલતને આત્મસંતુષ્ટ ઇનકારમાં ફેરવશે નહીં.

૧૮. ગુરચરણ સિંઘ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્લી વહીવટીતંત્ર), (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૧૧૮:(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૧૭૯), આ અદાલતે મત લીધો:

"૨૨.અન્ય બિનજામીનપાત્ર કેસોમાં કોર્ટ કલમ ૪૩૭, સી. આર. પી. સી. ની પેટા-કલમ (૩) ને આધિન જામીન આપવાની તરફેણમાં તેની ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરશે જો તે તેના હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે જરૂરી જણાય.જ્યાં સુધી અસાધારણ સંજોગો કોર્ટની નોંધમાં લાવવામાં ન આવે, જે યોગ્ય તપાસ અને

નિષ્પક્ષ સુનાવણીને નિષ્ફળ બનાવી શકે, ત્યાં સુધી કોર્ટ એવી વ્યક્તિને જામીન આપવાનો ઇનકાર કરશે નહીં કે જેના પર મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનાનો આરોપ ન હોય.તે પણ સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે કોઈ આરોપીને તેની સામે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનાના આરોપ સાથે મેજિસ્ટ્રેટની અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવે છે, ત્યારે તેની પાસે સામાન્ય રીતે આ મામલે જામીનનો ઇનકાર કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી, જો કે, કલમ ૪૩૭ (૧), સી. આર. પી. સી. ની પ્રથમ જોગવાઈ અને એવા કેસમાં જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટ સામગ્રી પર વાજબી માન્યતા આપે છે કે આરોપી આવા ગુના માટે દોષિત નથી.જો કે, આ એક અસાધારણ પ્રસંગ હશે કારણ કે પ્રારંભિક ધરપકડના તબક્કે, આરોપ માટે અથવા આવા ગુનાની વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ગંભીર શંકા માટે કેટલીક સામગ્રી હશે.

૨૪. બીજી બાજુ, નવી સંહિતાની કલમ ૪૩૯ (૧), સી. આર. પી. સી., જામીનના સંદર્ભમાં ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલતને વિશેષ સત્તાઓ પ્રદાન કરે છે.કલમ ૪૩૭ (૧) હેઠળ વિપરીત, કલમ ૪૩૯ (૧), સી. આર. પી. સી. હેઠળ ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત દ્વારા મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન

કેદની સજાને પાત્ર ગુનાના આરોપીઓને જામીન આપવા સામે કોઈ પ્રતિબંધ લાદવામાં આવ્યો નથી.જો કે, એવું માનવું કાયદેસર છે કે આરોપી મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ નિષ્ફળ થયા પછી અને તપાસ આગળ વધ્યા પછી જ આરોપી દ્વારા ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલતનો સંપર્ક કરવામાં આવશે, જે આરોપીને સંડોવતા પુરાવા અને સંજોગો પર પ્રકાશ પાડશે.તેમ છતાં, ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલતે નવી સંહિતાની કલમ ૪૩૯ (૧), સી. આર. પી. સી. હેઠળ જામીન આપવાના પ્રશ્નને ધ્યાનમાં લેવા માટે તેની ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો પડશે.જામીન મંજૂર કરવામાં મુખ્ય વિચારણાઓ કે જેના પર અમે અગાઉ ભાર મૂક્યો હતો અને જે નવી સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૧) અને કલમ ૪૩૯ (૧), સી. આર. પી. સી. બંનેના કિસ્સામાં સામાન્ય છે, તે સંજોગોની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા છે જેમાં ગુનો કરવામાં આવ્યો છે; પીડિત અને સાક્ષીઓના સંદર્ભમાં આરોપીની સ્થિતિ અને સ્થિતિ; ન્યાયથી ભાગી જવાની આરોપીની સંભાવના; ગુનાનું પુનરાવર્તન; કેસમાં સંભવિત દોષિત ઠેરવવાની ગંભીર સંભાવનાનો સામનો કરવો પડે ત્યારે પોતાના જીવનને જોખમમાં મૂકવું; સાક્ષીઓ સાથે ચેડા કરવા; કેસનો ઇતિહાસ તેમજ કેસની ગંભીરતા છે. તેની તપાસ

અને અન્ય સંબંધિત આધારો, જે ઘણા મૂલ્યવાન પરિબલોને
ધ્યાનમાં રાખીને, સંપૂર્ણ રીતે નિર્ધારિત કરી શકાતા નથી.

૧૯. બાબુ સિંહ વિરુદ્ધ યુપી રાજ્ય, (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૫૭૯-
(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૫૨૭) માં, આ અદાલતે અભિપ્રાય
આપ્યો હતો:

"૮.આ વિષય પર સંહિતા ગુપ્ત છે અને કોર્ટ મૌન રહેવાનું પસંદ કરે
છે, આદેશ કરટોડિયલ હોય કે ન હોય.અને તેમ છતાં, આ મુદ્દો
સ્વતંત્રતા, ન્યાય, જાહેર સલામતી અને જાહેર તિજોરી પર બોજનો
છે, જે તમામ આગ્રહ કરે છે કે જામીનનો વિકસિત ન્યાયશાસ્ત્ર
સામાજિક રીતે સંવેદનશીલ ન્યાયિક પ્રક્રિયાનો અભિન્ન ભાગ
છે.આ શિખર અદાલતમાં ચેમ્બર જજ તરીકે મારે આ બિનઅનુભવી
કેસ-પ્રવાહનો સામનો કરવો પડ્યો હતો, ડોક્ટમાં ઝબકતો
મીણબત્તીનો પ્રકાશ હોવાના કામચલાઉ પ્રતિસાદ.તેથી તે
ઈચ્છનીય છે કે વિષયનો નિકાલ મૂળભૂત સિદ્ધાંત પર કરવામાં
આવે, નહીં કે તાત્કાલિક સંક્ષિપ્તતાને વિવેકબુદ્ધિ તરીકે આવરી
લેવામાં આવે.જ્યારે જામીન નકારી કાઢવામાં આવે ત્યારે
વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત રહેવું એ આપણી બંધારણીય

પ્રણાલીનું ખૂબ જ મૂલ્યવાન મૂલ્ય છે, જેને કલમ ૨૧ હેઠળ માન્યતા આપવામાં આવી છે કે તેને નકારી કાઢવાની આકસ્મિક શક્તિ એ એક મહાન વિશ્વાસ છે, જેનો ઉપયોગ આકસ્મિક રીતે નહીં પરંતુ ન્યાયિક રીતે કરી શકાય છે, જેમાં વ્યક્તિ અને સમુદાયની કિંમત માટે જીવંત ચિંતા છે. પ્રભાવવાદી આદેશોને વિવેકાધીન તરીકે આકર્ષક બનાવવા માટે, પ્રસંગોએ, મુકદ્દમાનો જુગાર મૂળભૂત અધિકારને નિર્ણાયક બનાવી શકે છે. છેવટે, આરોપી અથવા દોષિતની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા મૂળભૂત છે, જે ફક્ત "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા" ની દ્રષ્ટિએ કાયદેસર ગ્રહણ ભોગવે છે. કલમ ૨૧ના છેલ્લા ચાર શબ્દો તે માનવ અધિકારનું જીવન છે.

....

૧૬. આમ કાનૂની સિદ્ધાંત અને પ્રથા અરજદાર દ્વારા ફરિયાદી પક્ષ માટે સાક્ષીઓમાં દખલગીરી કરવાની અથવા અન્યથા ન્યાયની પ્રક્રિયાને પ્રદૂષિત કરવાની સંભાવનાને ધ્યાનમાં રાખીને અદાલતને માન્ય કરે છે. આ સંદર્ભમાં, જામીન માટે અરજી કરનાર વ્યક્તિના ભૂતકાળની તપાસ કરવી એ માત્ર પરંપરાગત જ નહીં પરંતુ તર્કસંગત પણ છે કે શું તેનો ખરાબ રેકૉર્ડ છે કે કેમ, ખાસ કરીને એવો રેકૉર્ડ કે જે સૂચવે છે કે તે જામીન પર હોય ત્યારે ગંભીર

ગુનાઓ કરે તેવી શક્યતા છે.આદતના સંદર્ભમાં, તે ગુનાહિત ઇતિહાસનો એક ભાગ છે કે વિચારહીન જામીન આદેશે બેલીને સમાજના સભ્યો પર વધુ ગુનાઓ લાદવાની તકનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવ્યો છે.પ્રતિવાદીના ફોજદારી રેકૉર્ડ વિશેના પુરાવાના આધારે જામીનનો વિવેક, તેથી, અપ્રસ્તુતતાની કવાયત નથી.

૧૭. કલમ ૨૧નું મહત્વ અને વ્યાપ સ્વતંત્રતાના અભાવને ગંભીર ચિંતાનો વિષય બનાવે છે અને ત્યારે જ તેને મંજૂરી આપવામાં આવે છે જ્યારે તેને અધિકૃત કરતો કાયદો વાજબી, સમાન હાથ ધરાવતો હોય અને કલમ ૧૮માં વર્ણવેલ સામુદાયિક કલ્યાણ અને રાજ્યની જરૂરિયાતના લક્ષ્યો માટે તૈયાર હોય.ખરેખર, મેં માપદંડ તરીકે જે વિચારણાઓ નક્કી કરી છે તે મેં કાઢેલા બંધારણીય પ્રસ્તાવને અનુરૂપ છે.વાજબીપણું બુદ્ધિશાળી કાળજીની ધારણા કરે છે અને આગાહી કરે છે કે જામીનનો ઇનકાર કરીને સ્વતંત્રતાનો અભાવ શિક્ષાત્મક હેતુ માટે નથી પરંતુ તેમાં સામેલ વ્યક્તિ અને અસરગ્રસ્ત સમાજને ન્યાયના દ્વિ-કેન્દ્રીય હિતો માટે છે.

૧૮. આપણે વાજબીતાની કસોટીનો જવાબ આપવા માટે વિરુદ્ધ પરિબલોને તોલણું જોઈએ, જે જામીન અરજદારની હાજરી સુરક્ષિત

કરવાની જરૂરિયાતને આધિન છે.એવું માનવું યોગ્ય છે કે જામીન પર રહેલા વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં મોકલેલા વ્યક્તિ કરતાં તેનો કેસ તૈયાર કરવા અથવા રજૂ કરવાની વધુ સારી તક હોય છે.અને જો જાહેર ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપવું હોય, તો યાંત્રિક અટકાયતને પદભ્રષ્ટ કરવી જોઈએ.યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં, જે આપણી નજીકનો બંધારણીય પરિપ્રેક્ષ્ય ધરાવે છે, જામીનનું કાર્ય મર્યાદિત છે, અરજદારના "સમુદાયના મૂળ" પર ભાર મૂકવામાં આવે છે અને વેરા ફાઉન્ડેશનના મેનહટન બેલ પ્રોજેક્ટ પછી, નાણાકીય જામીનગીરી જમીન ગુમાવી રહી છે.જ્યાં ગુમ થવાનું અથવા ખતેલ પહોંચાડવાનું કોઈ જોખમ ઊભું ન થાય ત્યાં કસ્ટડીમાં રાખવાનો નોંધપાત્ર જાહેર ખર્ચ એ નજીવી વિચારણા નથી.આપણી પેટા-જેલોની અમાનવીય સ્થિતિ પણ એટલી જ મહત્વપૂર્ણ છે કે અવિરત ફૂરતા અને ટાળી શકાય તેવી કેદની મોંઘી કસ્ટડી જામીનનો ઇનકાર ગેરવાજબી બનાવે છે અને મુક્તિની તરફેણ કરતી નીતિ ન્યાયી રીતે સમજદાર બનાવે છે.

૨૦. આ દ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, આપણે રમતના નિયમોની વધુ સારી સમજ મેળવીએ છીએ.જ્યારે ગંભીર ગુનાનો આરોપ ધરાવતી વ્યક્તિને એક તબક્કે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે

છે, ત્યારે શું આ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવે ત્યારે જામીન અરજી માટે મધ્યવર્તી નિર્દોષતા સુસંગત છે? હા, હોય છે. એક વખત કોર્ટના ચુકાદાનો વિશ્વાસ માણતા આરોપીઓને ન્યાયિક પ્રક્રિયામાંથી ભાગી છૂટવા માટે પ્રેરિત કરી શકે તેવી ગભરાટ ઓછી છે. અપરાધની સહવર્તી ધારણાની વિપરીત અસર પડે છે. ફરીથી, કામચલાઉ મુક્તિના અસ્વીકાર માટેનો આધાર નબળો પડી જાય છે જ્યારે હકીકત આપણને સામે જુએ છે કે જો તે નિર્દોષતા હોય તો વાજબી તારણ એક અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું છે. તે નિર્ણાયક હોઈ શકે છે, કારણ કે નિર્દોષતાનો ચુકાદો દેખીતી રીતે ખોટો હોઈ શકે છે, ભયાવહ બદલો લેવાની સંભાવના, તે વિસ્તૃત થઈ શકે છે, એક પ્રતિબંધક હોઈ શકે છે અને તેની પોતાની સલામતી વેર વાળું ગામ કરતાં જેલમાં વધુ હોઈ શકે છે જ્યાં ઝઘડાઓએ હિંસક ગુનાને ઉશ્કેર્યો છે. તે આધાર રાખે છે. માણસના પૂર્વજો અને સામાજિક-ભૌગોલિક સંજોગો આ ઢ્રષ્ટિકોણથી જ અસર કરે છે. આરોપીના સંભવિત ગેરવર્તણૂકની પોલીસ અતિશયોક્તિઓ, જો વિસ્તૃત કરવામાં આવે, તો તેને ગંભીરતાથી માપવી જોઈએ જેથી અતિશયોક્તિ અને અન્યાયનો ખતરો વિવેકાધીન ક્યુરિયલ તકનીકમાં સૂક્ષ્મ રીતે પ્રવેશી શકે. ખરાબ રેકૉર્ડ અને જામીન અરજીને અમાન્ય બનાવવા માટે

ફોજદારી સંભાવનાઓની પોલીસની આગાહી સૈદ્ધાંતિક રીતે સ્વીકાર્ય છે પરંતુ તે અદાલતને આત્મસંતુષ્ટ ઇનકારમાં ફેરવશે નહીં.

૨૦. મોતી રામ વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય, (૧૯૭૮) ૪ એસ. સી. સી. ૪૭-(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૧૫૯૪) માં, આ અદાલતે સુનાવણી પૂર્વેની અટકાયત અંગે ચર્ચા કરતી વખતે ચુકાદો આપ્યો હતો:

"૧૪.પ્રિ-ટ્રાયલ અટકાયતના પરિણામો ગંભીર છે.નિર્દોષ માનવામાં આવતા પ્રતિવાદીઓને જેલ જીવનના મનોવૈજ્ઞાનિક અને શારીરિક વંચિતતાને આધિન કરવામાં આવે છે, સામાન્ય રીતે દોષિત પ્રતિવાદીઓ પર લાદવામાં આવે છે તેના કરતા વધુ મુશ્કેલ પરિસ્થિતિઓમાં.જેલમાં બંધ પ્રતિવાદી તેની નોકરી ગુમાવે છે જો તેની પાસે એક હોય અને તેને તેના બચાવની તૈયારીમાં ફાળો આપવાથી અટકાવવામાં આવે છે.એ જ રીતે મહત્વપૂર્ણ, તેની અટકાયતનો બોજ વારંવાર તેના પરિવારના નિર્દોષ સભ્યો પર પડે છે.

૨૧. આ અદાલત દ્વારા વામન નારાયણ ઘિયા વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, (૨૦૦૯) ૨ એસ. સી. સી. ૨૮૧-(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૯ એસ. સી. ૧૩૬૨) માં જામીનની વિભાવના અને ફિલસૂફીની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી, આમ (એ. આઈ. આર. ના ૧૩ થી ૧૬):

"૬."જામીન "એ સી. આર. પી. સી. માં અવ્યાખ્યાયિત શબ્દ છે. બીજે ક્યાંય આ શબ્દને વૈધાનિક રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી.વૈચારિક રીતે, તેને રાજ્ય દ્વારા લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો સામે સ્વતંત્રતાના દાવા માટેના અધિકાર તરીકે સમજવામાં આવે છે.૧૯૪૮ની સંયુક્ત રાષ્ટ્રની માનવાધિકારની ઘોષણા, જેના પર ભારત હસ્તાક્ષર કરનાર છે, ત્યારથી જામીનની વિભાવનાને માનવાધિકારના દાયરામાં સ્થાન મળ્યું છે.શબ્દકોષનો અર્થ "જામીન" એ કેદીને તેની મુક્તિ માટે હાજર થવા માટેની સુરક્ષા સૂચવે છે.વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ, આ શબ્દ જૂની ફ્રેન્ચ ક્રિયાપદ "બેલર" પરથી આવ્યો છે, જેનો અર્થ થાય છે "આપવું" અથવા "પહોંચાડવું", જોકે બીજો મત એ છે કે તેની વ્યુત્પત્તિ લેટિન શબ્દ "બાયુલારે" પરથી થઈ છે, જેનો અર્થ થાય છે "બોજ સહન કરવો".જામીન એ શરતી સ્વતંત્રતા છે.સ્ટ્રોડ્સ

જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી (ચોથી આવૃત્તિ, ૧૯૭૧) કેટલીક અન્ય વિગતો દર્શાવે છે.તે જણાવે છે:

"..... જ્યારે કોઈ માણસને ગુનાખોરી, ગુનાખોરીની શંકા, ગુનાખોરીનો આરોપ અથવા આવા કોઈ કેસ માટે લેવામાં આવે અથવા તેની ધરપકડ કરવામાં આવે, જેથી તેને તેની સ્વતંત્રતા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે.અને, કાયદા દ્વારા જામીનપાત્ર હોવાથી, જેમને તેને જામીન આપવાનો અધિકાર છે તેમને જામીન આપે છે, જે જામીનગીરીઓ તેના માટે ચોક્કસ રકમમાં રાજાના ઉપયોગ માટે બંધાયેલી છે, અથવા શરીર માટે શરીર, કે તે આગામી સત્રોમાં ગોલ ડિલિવરીના ન્યાયાધીશો સમક્ષ હાજર થશે, વગેરે. પછી આ જામીનદારોના બંધન પર, જેમ ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે, તેને જામીન આપવામાં આવે છે, એટલે કે, તેની હાજરી માટે નિર્ધારિત દિવસ સુધી મુક્ત કરવામાં આવે છે.

આમ જામીનને એક એવી પદ્ધતિ તરીકે ગણી શકાય કે જેના દ્વારા રાજ્ય સમુદાયને કેદીઓની હાજરી સુરક્ષિત રાખવાનું કાર્ય સોંપે છે અને તે જ સમયે ન્યાયના વહીવટમાં સમુદાયની ભાગીદારીનો સમાવેશ કરે છે.

૭. વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા મૂળભૂત છે અને તેને કાયદા દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલી કેટલીક પ્રક્રિયા દ્વારા જ સીમિત કરી શકાય છે.નાગરિકની સ્વતંત્રતા નિઃશંકપણે મહત્વપૂર્ણ છે પરંતુ આ સમુદાયની સુરક્ષા સાથે સંતુલન જાળવવા માટે છે.આરોપીની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અને પોલીસના તપાસના અધિકાર વચ્ચે સંતુલન જાળવવું જરૂરી છે.તેના પરિણામે આરોપીની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અને કેસની તપાસ કરવાના પોલીસના અધિકારમાં ઓછામાં ઓછી દખલગીરી થવી જોઈએ.તેને બે વિરોધાભાસી માંગણીઓ સાથે જોડવી પડશે, એટલે કે, એક તરફ, ગુનામાં કથિત વ્યક્તિની દુસ્સાહસના જોખમોથી રક્ષણ મેળવવા માટે સમાજની જરૂરિયાતો; અને બીજી બાજુ, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એટલે કે આરોપી દોષિત પુરવાર ન થાય ત્યાં સુધી નિર્દોષ હોવાની ધારણા.સ્વતંત્રતા તંદુરસ્ત સંયમના પ્રમાણમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે, અન્ય લોકો આપણાથી દૂર રહેવા માટે જેટલા વધુ સંયમ રાખે છે, તેટલી વધુ સ્વતંત્રતા આપણી પાસે છે.(એ. કે. ગોપાલન વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય (એ. આઈ. આર. ૧૯૫૦ એસ. સી. ૨૭) જુઓ.

૮. કાયદાની અન્ય કોઈ પણ શાખાની જેમ જામીનનો કાયદો તેની પોતાની ફિલસૂફી ધરાવે છે અને ન્યાયના વહીવટમાં મહત્વપૂર્ણ સ્થાન ધરાવે છે અને જામીનનો ખ્યાલ એવા વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને પ્રતિબંધિત કરવાની પોલીસની સત્તા વચ્ચેના સંઘર્ષમાંથી ઉભરી આવે છે, જેના પર આરોપ મૂકવામાં આવે છે કે તેણે ગુનો કર્યો છે અને કથિત ગુનેગારની તરફેણમાં નિર્દોષતાની ધારણા છે.આરોપીની અટકાયત તેના અપરાધની ધારણા પર તેને સજા આપવાના હેતુથી કરવામાં આવતી નથી.

૨૨. તાજેતરમાં, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૧૧) ૧ એસ. સી. સી. ૬૯૪-(એ. આઈ. આર. ૨૦૧૧ એસ. સી. ૩૧૨) ના કેસમાં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે "જેમ સ્વતંત્રતા વ્યક્તિ માટે મૂલ્યવાન છે, તેમ શાંતિ, કાયદો અને વ્યવસ્થાની જાળવણીમાં સમાજનું હિત પણ મૂલ્યવાન છે.બંને સમાન રીતે મહત્વપૂર્ણ છે.આ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું:

"૧૧૬.વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા એ ખૂબ જ મૂલ્યવાન મૂળભૂત અધિકાર છે અને તે ત્યારે જ ઘટાડવો જોઈએ જ્યારે તે કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો અને સંજોગો અનુસાર અનિવાર્ય બને.

આ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે જ્યારે સુનાવણીમાં વિલંબ થાય ત્યારે આરોપીઓને જામીન આપવા જોઈએ [જુઓ બબ્બા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૫) ૧૧ એસ. સી. સી. ૫૬૯; વિવેક કુમાર વિરુદ્ધ યુપી રાજ્ય, (૨૦૦૦) ૯ એસ. સી. સી. ૪૪૩-(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૦ એસ. સી. ૩૪૦૬.૨); મહેશ કુમાર ભાવસિંહકા વિરુદ્ધ દિલ્હી રાજ્ય, (૨૦૦૦) ૯ એસ. સી. સી. ૩૮૩-(૨૦૦૦ એ. આઈ. આર. એસ. સી. ૬બલ્યુ. ૧૯૦૩)].

૨૩. જામીન મંજૂર કરતી વખતે અથવા નકારતી વખતે કોર્ટે જે સિદ્ધાંતો ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ, તે આ અદાલત દ્વારા પ્રહલાદ સિંહ ભાટી વિરુદ્ધ એન. સી. ટી., દિલ્હી, (૨૦૦૧) ૪ એસ. સી. સી. ૨૮૦-(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૧ એસ. સી. ૧૪૪૪) ના કેસમાં આ રીતે બહાર પાડવામાં આવ્યા છે:

"જામીન આપવાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ દરેક કેસના સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને સારી રીતે સ્થાપિત સિદ્ધાંતોના આધારે થવો જોઈએ, મનસ્વી રીતે નહીં. જામીન આપતી વખતે, અદાલતે આરોપોની પ્રકૃતિ, તેના સમર્થનમાં પુરાવાની પ્રકૃતિ, સજાની

તીવ્રતા કે જેમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવશે, આરોપીનું ચરિત્ર, વર્તન, સાધન અને સ્થિતિ, સંજોગો કે જે આરોપી માટે વિશિષ્ટ છે, સુનાવણીમાં આરોપીની હાજરી મેળવવાની વાજબી સંભાવના, સાક્ષીઓ સાથે ચેડા થવાની વાજબી આશંકા, જનતા અથવા રાજ્યના વ્યાપક હિતો અને સમાન અન્ય વિચારણાઓને ધ્યાનમાં રાખવી પડશે.એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે જામીન આપવાના હેતુઓ માટે વિધાનસભાએ "પુરાવા" ને બદલે "વિશ્વાસ કરવા માટે વાજબી આધારો" શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે, જેનો અર્થ છે કે જામીનની મંજૂરી સાથે કામ કરતી અદાલત માત્ર તેને (એસ. આઈ. સી.) સંતુષ્ટ કરી શકે છે કે શું આરોપી સામે વાસ્તવિક કેસ છે કે કેમ અને ફરિયાદી પક્ષ આરોપના સમર્થનમાં પ્રથમ દૃષ્ટિએ પુરાવા રજૂ કરી શકશે કે કેમ.આ તબક્કે, વાજબી શંકાની બહાર આરોપીના અપરાધને સ્થાપિત કરતા પુરાવા હોવાની અપેક્ષા નથી.

૨૪. યુ. પી. રાજ્ય વિરુદ્ધ અમરમણી ત્રિપાઠી, (૨૦૦૫) ૮ એસ. સી. સી.

૨૧-(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૫ એસ. સી. ૩૪૯૦) માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

"૧૮.તે સારી રીતે નક્કી થયું છે કે જામીન માટેની અરજીમાં ધ્યાનમાં લેવાતી બાબતો આ પ્રમાણે છે:((i) આરોપીએ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવા માટે કોઈ પ્રથમ દૃષ્ટિએ અથવા વાજબી આધાર છે કે કેમ; (ii) આરોપની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા; (iii) દોષિત ઠેરવવાની સ્થિતિમાં સજાની તીવ્રતા; (iv) જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે તો આરોપી ફરાર થવાનું અથવા ભાગી જવાનું જોખમ; (v) આરોપીનું ચરિત્ર, વર્તન, અર્થ, સ્થિતિ અને સ્થિતિ; (vi) ગુનાનું પુનરાવર્તન થવાની સંભાવના; (vii) સાક્ષીઓ સાથે ચેડા થવાની વાજબી આશંકા; અને (viii) જામીન આપીને ન્યાયને નિષ્ફળ બનાવવાનું જોખમ; પ્રહ્લાદ સિંહ ભાટી વિરુદ્ધ એન. સી. ટી., દિલ્હી (એ. આઈ. આર. ૨૦૦૧ એસ. સી. ૧૪૪૪) અને ગુરચરણ સિંહ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી પ્રશાસન) (એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૧૭૯)]જ્યારે અસ્પષ્ટ આરોપ કે આરોપી પુરાવા અથવા સાક્ષીઓ સાથે ચેડા કરી શકે છે તે જામીનનો ઇનકાર કરવાનો આધાર ન હોઈ શકે, જો આરોપી એવા સ્વભાવનો હોય કે તેની માત્ર હાજરી સાક્ષીઓને ડરાવશે અથવા જો તે બતાવવા માટે સામગ્રી હોય કે તે ન્યાયને નષ્ટ કરવા અથવા પુરાવા સાથે ચેડા કરવા માટે તેની સ્વતંત્રતાનો ઉપયોગ કરશે, તો જામીન નકારવામાં આવશે.અમે કલ્યાણ ચંદ્ર સરકાર

વિરુદ્ધ રાજેશ રંજન (એ. આઈ. આર. ૨૦૦૪ એસ. સી. ૧૮૬૬)
માં જણાવેલા જામીન આપવા અથવા નકારવા સંબંધિત નીચેના
સિદ્ધાંતોનો પણ ઉદ્દેખ કરી શકીએ છીએ—(એસ. સી. સી. પૃષ્ઠો
<આઈ. ડી. ૧>, પેરા ૧૧)

"૧૧.જામીન આપવા અથવા નકારવા અંગેનો કાયદો ખૂબ જ સારી
રીતે પતાવટ કરવામાં આવ્યો છે.જામીન આપતી અદાલતે તેની
વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ વિવેકપૂર્ણ રીતે કરવો જોઈએ, અલબત્ત
એક બાબત તરીકે નહીં.જામીન આપવાના તબક્કે પુરાવાઓની
વિગતવાર તપાસ અને કેસની ગુણવત્તાના વિસ્તૃત દસ્તાવેજો હાથ
ધરવાની જરૂર નથી, તેમ છતાં આવા આદેશોમાં પ્રથમ દૃષ્ટિએ
જામીન કેમ આપવામાં આવી રહ્યા છે તે તારણ માટેના કારણો
સૂચવવાની જરૂર છે, ખાસ કરીને જ્યાં આરોપી પર ગંભીર ગુનો
કરવાનો આરોપ છે.આવા કારણો વિનાનો કોઈપણ આદેશ
મગજના બિન-ઉપયોગથી પીડાય છે.જામીન આપતી અદાલત
માટે અન્ય સંજોગો વચ્ચે, જામીન આપતા પહેલા નીચેના
પરિબળો પણ ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી છે; તે છે:

(ક) આરોપની પ્રકૃતિ અને દોષિત ઠેરવવાના કિસ્સામાં સજાની
તીવ્રતા અને સહાયક પુરાવાની પ્રકૃતિ.

(બી) સાક્ષી સાથે ચેડા થવાની વાજબી આશંકા અથવા ફરિયાદીને ધમકીની આશંકા.

(સી) આરોપના સમર્થનમાં અદાલતને પ્રથમ દષ્ટિએ સંતોષ.(રામ ગોવિંદ ઉપાધ્યાય વિરુદ્ધ સુદર્શન સિંહ (એ આઈ આર ૨૦૦૨ એસ સી ૧૪૭૫) અને પૂરન વિરુદ્ધ રામબિલાસ (એ આઈ આર ૨૦૦૨ એસ સી ૨૦૨૩) જુઓ.

૨૨. જ્યારે જામીનનો પ્રશ્ન ધ્યાનમાં લેતી વખતે પુરાવાની વિગતવાર તપાસ ટાળવી જોઈએ, ત્યારે કોઈ પૂર્વગ્રહ ન હોય અને કોઈ પૂર્વગ્રહ ન હોય તેની ખાતરી કરવા માટે, પ્રથમ દષ્ટિએ કેસના અસ્તિત્વ અથવા અન્યથા વિશે સંતુષ્ટ થવા માટે સંક્ષિપ્ત તપાસ જરૂરી છે.

૨૫. વર્તમાન કેસની હકીકતો પર પાછા આવીને, બંને અદાલતોએ બે આધારો પર જામીન આપવાની વિનંતીને નકારી કાઢી છે:– પ્રાથમિક આધાર એ છે કે આરોપી વ્યક્તિઓ સામે કથિત ગુનો ખૂબ જ ગંભીર છે જેમાં ઊંડા મૂળનું આયોજન સામેલ છે, જેમાં રાજ્યના ખજાનાને ભારે નાણાકીય નુકસાન થાય છે; ગૌણ આધાર એ છે કે આરોપી વ્યક્તિઓ સાક્ષીઓ સાથે ચેડાં કરે તેવી શક્યતા છે.વર્તમાન કેસમાં, છેતરપિંડી અને અપ્રમાણિક રીતે મિલકતની ડિલિવરી માટે પ્રેરિત કરવાનો, છેતરપિંડીના

હેતુથી બનાવટી દસ્તાવેજનો વાસ્તવિક તરીકે ઉપયોગ કરવાનો આરોપ છે.ગુનાની સજા એ સજા છે જે સાત વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે.તે, કોઈ શંકા નથી, સાચું છે કે આરોપની પ્રકૃતિ સુસંગત હોઈ શકે છે, પરંતુ તે જ સમયે, પક્ષ જે સજા માટે જવાબદાર હોઈ શકે છે, જો દોષિત ઠેરવવામાં આવે તો, તે મુદ્દા પર પણ અસર કરે છે.તેથી, જામીન આપવા કે નહીં તે નક્કી કરતી વખતે, આરોપની ગંભીરતા અને સજાની ગંભીરતા બંનેને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.જામીન આપવાની મંજૂરી અથવા ઇનકાર કોર્ટની વિવેકબુદ્ધિમાં આવે છે.અનુદાન અથવા અસ્વીકાર મોટા પ્રમાણમાં દરેક ચોક્કસ કેસની હકીકતો અને સંજોગો દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.પરંતુ તે જ સમયે, જામીનનો અધિકાર માત્ર આરોપી વિરુદ્ધ સમુદાયની લાગણીઓને કારણે નકારવો જોઈએ નહીં.ફોજદારી કેસમાં જામીનનો પ્રાથમિક હેતુ આરોપીને કેદમાંથી મુક્તિ આપવાનો, તેને રાખવાના બોજમાંથી રાજ્યને રાહત આપવાનો, સુનાવણી બાકી રાખવાનો અને તે જ સમયે, દોષિત ઠેરવવામાં આવે તે પહેલાં અથવા પછી, તે ખાતરી આપવા માટે કે તે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં રજૂ થશે અને જ્યારે પણ તેની હાજરીની જરૂર પડશે ત્યારે તેની હાજરીમાં રહેશે.ગુરચરણ સિંહ અને અન્યો વિરુદ્ધ રાજ્ય, એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૧૭૯૧ કેસમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે બિનજામીનપાત્ર ગુનામાં જામીન મંજૂર કરવાની અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે ગુનાની ગંભીરતા ઉપરાંત બે સર્વોચ્ચ

વિચારણાઓ આરોપી ન્યાયથી ભાગી જવાની અને ફરિયાદી પક્ષના સાક્ષીઓ સાથે તેની ચેડા કરવાની સંભાવના છે.તે બંને કેસની નિષ્પક્ષ સુનાવણીની ખાતરી કરવા માટે સંબંધિત છે.જો કે, આ પાસાને ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા તેના વિવાદિત આદેશમાં હાથ ધરવામાં આવે છે, અમારા મતે, તે ભરોસાપાત્ર નથી.

૨૬. જ્યારે વિચારાધીન કેદીઓને અનિશ્ચિત સમયગાળા માટે જેલ કસ્ટડીમાં રાખવામાં આવે છે, ત્યારે બંધારણની કલમ ૨૧નું ઉલ્લંઘન થાય છે.અટકાયત કરાયેલ અથવા ધરપકડ કરાયેલ દરેક વ્યક્તિ ઝડપી સુનાવણીનો હકદાર છે, પ્રશ્ન એ છે કે-શું વર્તમાન કેસમાં પણ આવું શક્ય છે.સત્તર લોકો આરોપી છે.સાક્ષીઓનું નિવેદન સેંકડો પાના સુધી ચાલે છે અને જે દસ્તાવેજો પર ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા ભરોસો મૂકવામાં આવે છે, તે વિશાળ છે.ટ્રાયલમાં નોંધપાત્ર સમય લાગી શકે છે અને અમને લાગે છે કે અપીલકર્તાઓ, જેઓ જેલમાં છે, જો તેઓ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હોય, તો અટકાયતના સમયગાળા કરતાં વધુ સમય જેલમાં રહેવું પડશે.તે ન્યાયના હિતમાં નથી કે આરોપી અનિશ્ચિત સમયગાળા માટે જેલમાં હોવો જોઈએ.તેમાં કોઈ શંકા નથી કે, અપીલકર્તાઓ સામે આરોપ મૂકવામાં આવેલો ગુનો રાજ્યના ખજાનાને કથિત રીતે ભારે નુકસાન પહોંચાડવાના સંદર્ભમાં ગંભીર છે, જે પોતે જ, જ્યારે પ્રતિવાદીની કોઈ

ગંભીર દલીલ નથી કે આરોપી, જો જામીન પર મુક્ત થશે, તો તે સુનાવણીમાં દખલ કરશે અથવા પુરાવા સાથે ચેડા કરશે, ત્યારે અમને જામીન પર અપીલકર્તાઓને વિસ્તૃત કરવાથી રોકશે નહીં.અમે આરોપીઓને કસ્ટડીમાં રાખવાનું કોઈ યોગ્ય કારણ જોતા નથી, તે પણ તપાસ પૂર્ણ થયા પછી અને ચાર્જશીટ દાખલ થયા પછી.આ અદાલતે કેરળ રાજ્ય વિરુદ્ધ રાનેફ (૨૦૧૧) ૧ એસ. સી. સી. ૭૮૪-(એ. આઈ. આર. ૨૦૧૧ એસ. સી. ૩૪૦) ના કેસમાં જણાવ્યું છે:-

"૧૫.જામીન અરજીઓ નક્કી કરવામાં એક મહત્વપૂર્ણ પરિબળ જે અદાલત દ્વારા ચોક્કસપણે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ તે સુનાવણી પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ છે.ઘણીવાર આમાં ઘણા વર્ષો લાગે છે, અને જો આરોપીને જામીન નકારી કાઢવામાં આવે પરંતુ આખરે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે, તો કસ્ટડીમાં વિતાવેલા તેના જીવનના આટલા વર્ષો કોણ પુનઃસ્થાપિત કરશે?શું બંધારણની કલમ ૨૧, જે આપણા બંધારણમાં તમામ મૂળભૂત અધિકારોમાં સૌથી મૂળભૂત છે, તે આવા કિસ્સામાં ઉદ્ધંધન કરતું નથી?અલબત્ત આ એકમાત્ર પરિબળ નથી, પરંતુ જામીન આપવા કે નહીં તે નક્કી કરવામાં તે ચોક્કસપણે એક મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે.વર્તમાન કેસમાં પ્રતિવાદી પહેલેથી જ ૬૬ દિવસ કસ્ટડીમાં પસાર કરી

ચૂક્યો છે (તેના પ્રતિ-સોગંદનામાના પેરા ૨ માં જણાવ્યા મુજબ), અને અમને જામીન ન આપવાનું કોઈ કારણ દેખાતું નથી.લાંબા સમય સુધી જેલમાં રહેલા ડૉક્ટર ચાર્લ્સ ડિકેનની નવલકથા અ ટેલ ઓફ ટુ સિટીઝમાં ડૉ. મેનેટની જેમ સમાપ્ત થઈ શકે છે, જે પોતાનો વ્યવસાય અને બેસ્ટિલમાં તેમનું નામ પણ ભૂલી ગયા હતા.

૨૭. 'બિહાર ઘાસચારા કૌભાંડ' માં, આ અદાલતે કથિત આરોપોની ગંભીરતા અને આદેશ પસાર થવાની તારીખે અપીલકર્તાઓ છ મહિનાથી વધુ સમય માટે જેલમાં હતા તે હકીકત સહિત લાદવામાં આવી શકે તેવી મહત્તમ કેદની સજાને ધ્યાનમાં રાખીને, એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે અપીલકર્તાઓને પૂર્વ-સુનાવણી કેદીઓ તરીકે વધુ અટકાયતથી કોઈ હેતુ પૂરો થશે નહીં

૨૮. અમે એ હકીકતથી વાકેફ છીએ કે આરોપીઓ પર મોટી માત્રામાં આર્થિક ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે.અમે એ હકીકતથી પણ વાકેફ છીએ કે જો કથિત ગુનાઓ સાબિત થાય તો તે દેશની અર્થવ્યવસ્થાને જોખમમાં મૂકી શકે છે.તે જ સમયે, અમે એ હકીકતની અવગણના ન કરી શકીએ કે તપાસ એજન્સીએ પહેલેથી જ તપાસ પૂર્ણ

કરી લીધી છે અને વિશેષ ન્યાયાધીશ, સીબીઆઈ, નવી દિલ્હી સમક્ષ ચાર્જશીટ પહેલેથી જ દાખલ કરવામાં આવ્યું છે.તેથી, વધુ તપાસ માટે કસ્ટડીમાં તેમની હાજરી જરૂરી ન હોઈ શકે.અમારો મત છે કે અપીલકર્તાઓ સી. બી. આઈ. દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી આશંકાને ટેકો આપવા માટે કડક શરતો પર સુનાવણી બાકી રહે ત્યાં સુધી જામીન આપવાનો હકદાર છે.

૧૮. નેહુલ શાહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતની ખંડપીઠે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) ની જોગવાઈઓ સમજાવી હતી.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ આરોપીને જામીનનો કોઈ સંપૂર્ણ અથવા અસમર્થનીય અધિકાર નથી એમ કહીને, તે નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“૯. જામીનનો ઇનકાર કરવાના હેતુ માટે સંબંધિત આધારો તે જ ન હોત જે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૧) અને (૨) હેઠળ જામીનનો ઇનકાર કરતી વખતે મેજિસ્ટ્રેટ કોર્ટ સાથે વજન કરી શક્યું હોત.તે સુનાવણીના ઘણા પહેલાનો તબક્કો છે.જ્યારે કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ વિચારણા કરાયેલ તબક્કો ચાર્જશીટ દાખલ કર્યા પછી અને જ્યારે સુનાવણી શરૂ થાય ત્યારે આરોપ નક્કી કર્યા પછી હોય છે અને આરોપી પુરાવા લેવા માટે નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રથમ તારીખથી ૬૦ દિવસ પછી અરજી કરવાનું પસંદ

કરે છે.જો આધારો અપેક્ષિત હતા અથવા વિધાનસભા દ્વારા સમાન હોવાનો ઇરાદો હતો, તો વિધાનસભા માટે સંહિતાની પેટા-કલમ (૬) દાખલ કરવાનું કોઈ કારણ નહોતું.અમારા મતે, તેથી, ઉપરોક્ત કલમની પેટા-કલમ (૬) હેઠળ અરજી નામંજૂર કરવાના કારણો પ્રારંભિક તબક્કે જામીન માટે અસ્વીકાર માટે સુસંગત હોઈ શકે તેવા કારણો કરતાં અલગ અને થોડા વધુ વજનદાર હોવા જોઈએ.જો આ અર્થ આપવામાં ન આવે તો પેટા-કલમ (૬) ને ઓટીઓસ તરીકે રજૂ કરવામાં આવશે.

૯.૧ જો કે, અમે એ ઉમેરવા માટે ઉતાવળ કરી શકીએ છીએ કે, તે એક સંપૂર્ણ દરખાસ્ત ન હોઈ શકે અને સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૧) (૨) હેઠળ નિયમિત જામીન માટે અસ્વીકાર માટે સુસંગત હોઈ શકે તેવા કેટલાક કારણો, આપેલ પરિસ્થિતિમાં, ઉપરોક્ત કલમની પેટા-કલમ (૬) હેઠળ અરજીની અસ્વીકાર માટે પણ સુસંગત હોઈ શકે છે.અમે એ સિદ્ધાંતને સ્વીકારતા નથી કે જે પરિબળો પ્રારંભિક તબક્કે નિયમિત જામીનની અસ્વીકાર માટે સુસંગત છે, તે ઉપરોક્ત કલમની પેટા-કલમ (૬) હેઠળ અરજીની અસ્વીકાર માટે બિલકુલ સુસંગત નથી.હકીકતની પરિસ્થિતિઓ એટલી મોટી છે કે અહીં એવા પરિબળો પર વિચાર કરવો, ગણતરી કરવી, સમજાવવું અથવા તેનો સમાવેશ કરવો શક્ય નથી કે જે સુસંગત હશે અને જે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) હેઠળ અરજીને નકારી

કાઢવાના હેતુ માટે સુસંગત નહીં હોય.પરંતુ, તે ચોક્કસપણે કહી શકાય કે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) હેઠળ અરજી પર વિચાર કરવા માટે સંબંધિત આધારો અને નિયમિત જામીન માટેની અરજી પર વિચાર કરવા માટે સંબંધિત આધારો અમુક અંશે અલગ હશે.

૯.૨ અમારા મતે, નીચેના પરિબલો સુસંગત રહેશે.

૧. શું પુરાવા લેવાની નક્કી કરેલી પ્રથમ તારીખથી સાઠ દિવસની અંદર સુનાવણી પૂર્ણ કરવામાં અસમર્થ રહેવાના કારણો આરોપીઓને આભારી છે?
૨. શું આરોપી પુરાવા સાથે ચેડા કરે અથવા અન્ય કોઈ રીતે ફરિયાદી પક્ષના કેસમાં પૂર્વગ્રહ પેદા કરે તેવી કોઈ શક્યતા છે?
૩. શું જામીન પર છૂટ્યા પછી આરોપી ફરાર થવાની કોઈ શક્યતા છે?
૪. શું સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન આરોપી કસ્ટડીમાં ન હતો?

જો ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત હકીકતની પરિસ્થિતિઓ અથવા સમાન હકીકતની પરિસ્થિતિઓમાંથી કોઈ એકનો જવાબ હકારાત્મક હોય તો તે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ આરોપીને મળતી જમણી બાજુ પર બંધનકર્તા તરીકે કામ કરશે.

૯.૨.૧ વિધાનમંડળ દ્વારા સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) માં ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષા પરથી જોઈ શકાય છે તેમ, તે સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન કસ્ટડીમાં હોય તો જ તેને અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે.

૯.૨.૨ જે ગુના માટે આરોપી પર કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે તેના માટે નિર્ધારિત સજાને ધ્યાનમાં લેવી પણ સુસંગત રહેશે, જે સુનાવણીમાં જે સમય લાગે તેવી શક્યતા છે તેની સરખામણીમાં, પુરાવાના જથ્થા, સાક્ષીઓની સંખ્યા, અદાલતમાં કામનો ભાર, ફરિયાદીની ઉપલબ્ધતા, આરોપીઓ સાથે કેસ ચલાવવામાં આવતા આરોપીઓની સંખ્યા અને સુનાવણી માટે તેમની ઉપલબ્ધતા વગેરે જેવા પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

૯.૩ તેથી, જ્યાં સુધી પ્રશ્ન નંબર ૩ અને ૪ નો સંબંધ છે, આ અદાલતનો મત છે કે આરોપી દ્વારા જામીન મેળવવા માટેના પરિબલો, પરિમાણો, સંજોગો અને આધારો તેમજ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તેના સંતોષ માટે ધ્યાનમાં લેવાના આધારો બરાબર સમાન નહીં હોય, પરંતુ તે હકીકતમાં સુસંગત હોઈ શકે છે અને બંને પરિસ્થિતિઓમાં એકબીજાને ઓવરલેપ કરી શકે

છે.આ અદાલત દ્વારા ઉપર ટાંકવામાં આવેલા પરિબળો માત્ર દષ્ટાંતરૂપ છે અને સંપૂર્ણ નથી.

૯.૪ આ અદાલતનો વિચાર છે કે કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળની અરજીઓને ઉદાર અભિગમ આપવો પડશે અને તે સંબંધિત અદાલત દ્વારા આરોપીની તરફેણમાં વિવેકપૂર્ણ અને ન્યાયી ક્વાયત હશે, ખાસ કરીને જ્યાં પુરાવા સાથે ચેડા કરવાની કોઈ શક્યતા નથી. જ્યાં કેસ દસ્તાવેજી પુરાવા પર આધાર રાખે છે જે પહેલેથી જ એકત્રિત કરવામાં આવે છે; જ્યાં વિલંબ કરવામાં આરોપી તરફથી કોઈ દોષ નથી; જ્યાં આરોપી દ્વારા ફરાર થવાની કોઈ શક્યતા નથી; જ્યાં નજીકના ભવિષ્યમાં સુનાવણી પૂર્ણ થવાની શક્યતા ઓછી છે; જ્યાં આરોપી જે ગુના માટે દોષિત છે તેના માટે નિર્ધારિત સજાની તુલનામાં જેલમાં રહ્યો છે તે સમયગાળો નોંધપાત્ર છે.જામીન અરજી નક્કી કરવા માટેના સામાન્ય પરિમાણો સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ અરજી નક્કી કરતી વખતે પણ સુસંગત રહેશે, પરંતુ તે કઠોરતા સાથે નહીં કારણ કે તેઓ નિયમિત જામીન માટે અરજી કરતી વખતે હોઈ શકે છે.

૯.૪.૧ અલગ રીતે કહીએ તો, જ્યાં આરોપી સામે કાર્યવાહી પ્રત્યે પૂર્વગ્રહ દર્શાવતા હકારાત્મક પરિબળોની ગેરહાજરી હોય અથવા આરોપી

સુનાવણીમાં વિલંબ માટે જવાબદાર હોય, તો કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળની અરજીને ભારતના બંધારણ હેઠળ કલ્પના કરાયેલ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવા માટે ઉદાર દૃષ્ટિકોણથી કરવો પડશે અને વિધાનસભા દ્વારા સંહિતાની કલમ ૪૩૭ માં પેટા-કલમ (૬) દાખલ કરીને તેનું રક્ષણ કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે. આ જોગવાઈને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની તરફેણમાં કડક રીતે વાંચવી અથવા અર્થઘટન કરવું પડશે પરંતુ તે જ સમયે, ન્યાય અથવા સમાજના મોટા હિતનું રક્ષણ કરવું પડશે. આ સંદર્ભમાં, કલમ ૧૬૭ (૨) ની જોગવાઈ હેઠળ ફરજિયાત જામીનના સંદર્ભમાં અસલમ બાબાલાલ દેસાઈ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૯૨) ૪ એસ. સી. સી. ૨૭૨ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોનો ઉલ્લેખ કરી શકાય છે, જોકે તે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ જામીન માંગનારા આરોપીને લાગુ ન થઈ શકે.

“૧૫. જ્યાં બે મંતવ્યો શક્ય હોય ત્યાં પણ, આ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને સંડોવતા ફોજદારી ન્યાયના ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલી બાબત હોવાથી, જોગવાઈને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની તરફેણમાં સખત રીતે સમજવી જોઈએ કારણ કે કાયદો પણ તપાસ વહેલી તકે પૂર્ણ થવાની અપેક્ષા રાખે છે. તપાસ પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ એ આરોપીના જામીન પર મુક્ત થવાની પીડા પર હોઈ શકે છે. જો

ફરિયાદી પક્ષ તેના કાર્યને ગંભીરતાથી ન લે અથવા કાયદા દ્વારા મંજૂર કરેલા સમયની અંદર તેને પૂર્ણ ન કરે તો તેને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સાથે તુરંત કામ કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.”

૯.૪.૨ કલમ ૪૩૭ (૬) ના સંદર્ભમાં આપણું કહેવું વધુ સારી રીતે સમજી શકાય જો ઉપરોક્ત અવતરણમાં 'તપાસ' શબ્દનો અર્થ 'સુનાવણી' થાય.

૧૦. આવી પરિસ્થિતિમાં મેજિસ્ટ્રેટ કોર્ટ તરફથી પ્રયાસ એ એક તરફ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ અંકિત આરોપીની ઝડપી સુનાવણીના અધિકાર અને બીજી તરફ ફરિયાદી પક્ષ અને સમાજના હિત પર સંતુલન સ્થાપિત કરવાનો હોવો જોઈએ.

૧૧. સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) ની જોગવાઈઓનું નજીકથી વાંચન, પ્રથમ દૃષ્ટિએ દર્શાવે છે કે આરોપીની સુનાવણી પુરાવા લેવાની પ્રથમ તારીખથી સાઠ દિવસના સમયગાળામાં પૂર્ણ થાય તે જોવાની ફરજ સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટ પર મૂકવામાં આવે છે. મેજિસ્ટ્રેટ એ જોવા માટે તમામ શક્ય પ્રયાસો કરવા માટે બંધાયેલા છે કે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓનું તેના સાચા, અક્ષર અને ભાવનાથી પાલન

કરવામાં આવે.તે હદ સુધી, એવું લાગે છે કે આરોપીની તરફેણમાં સંબંધિત અદાલતને કહેવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે કે તેની તરફથી કોઈ દોષ ન હોવાને કારણે પુરાવા લેવા માટે નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રથમ તારીખથી સાઠ દિવસની અંદર સુનાવણી પૂર્ણ થઈ નથી અને તેથી, તેને જામીન પર મુક્ત કરવો જોઈએ, તે તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટને જે કારણોસર જામીન આપવાનો ઇનકાર કરવા માટે અમુક વિવેકબુદ્ધિ નિહિત છે જે મેજિસ્ટ્રેટને રેકૉર્ડ કરવા યોગ્ય લાગે છે.આવા કારણો નિયમિત ન હોઈ શકે.આવા કારણો સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) ના પ્રથમ ભાગમાં આરોપીને મળેલા અધિકાર કરતાં વધુ વજનદાર હોવા જોઈએ, જે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧થી બળ મેળવે તેવું લાગે છે.

૧૧.૧ સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) માં દેખાતા 'કોઈપણ કેસ' શબ્દો એ જોગવાઈને મેજિસ્ટ્રેટ ટ્રાયલ અને બિનજામીનપાત્ર હોય તેવા તમામ કેસોને લાગુ પાડવાના કાયદાકીય ઉદ્દેશ તરફ નિર્દેશ કરે છે.વિધાનમંડળે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) લાગુ કરવા માટે અન્ય કોઈ તફાવત દર્શાવ્યો નથી.તેની સરખામણીમાં, સંહિતાની કલમ ૧૬૭ (૨) (એ) (i) અને (ii) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ નિયત સમયની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ ન કરવામાં આવે તો જામીન આપવાની જોગવાઈ કરે છે.આ જોગવાઈનો ઉદ્દેશ તપાસને ઝડપથી પૂર્ણ કરવાનો

છે.તે આરોપીની સ્વતંત્રતાનું પણ રક્ષણ કરે છે જ્યાં તપાસ એજન્સી તપાસ પૂર્ણ કરવામાં અને નિર્ધારિત સમયની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે.ગુનાના આરોપોના આધારે આરોપીની ધરપકડ કરવામાં આવે છે, તેથી જો નિયત સમયમર્યાદામાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં ન આવે તો, ગુનાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લીધા વિના, તેને જામીનનો અધિકાર આપીને તેના હિતોનું રક્ષણ કરવું વિધાનસભાએ યોગ્ય માન્યું છે.તે અધિકારને સંપૂર્ણ અને અક્ષમ્ય માનવામાં આવ્યો છે.સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ અરજી સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે તેમાં સમાવિષ્ટ પરિમાણોનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરી શકાતો નથી કારણ કે તે બંને જુદા જુદા મેદાનો પર કામ કરે છે.બંને જોગવાઈઓમાં ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષા પણ અલગ છે.જ્યારે કે, તે ન્યાયિક અધિકારીને કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ જામીન આપવાનો ઇનકાર કરવાની વિવેકબુદ્ધિ આપે છે, તે સંહિતાની કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ આવા વિવેકબુદ્ધિ માટે કોઈ અવકાશ છોડતો નથી.

૧૨. જ્યાં સુધી વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ઉદ્દેખિત પ્રશ્ન નંબર VI નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી અમે જણાવીએ છીએ કે સમાન સંખ્યાની સંકલિત બેન્ચના નિર્ણયની અન્ય સંકલિત બેન્ચ પર બંધનકર્તા અસર પડશે

કારણ કે તે વિષયના સંદર્ભમાં કાયદાના નિવેદનને બદલે કાયદાના સિદ્ધાંતને નિર્ધારિત કરે છે.

૧૩. જ્યાં સુધી ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ આરોપીના મૂળભૂત અધિકારની કલ્પના કરવામાં આવી છે, જ્યાં સુધી તે ઝડપી સુનાવણી સાથે સંબંધિત છે, ત્યાં સુધી તેને સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ ઉપાર્જિત આરોપીના અધિકારની સામે સેવામાં દબાવી શકાતો નથી.કારણ કે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ આરોપીનો અધિકાર ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ કલ્પના કરાયેલ અધિકારથી સંપૂર્ણપણે અલગ છે.સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) માત્ર ઝડપી સુનાવણીનો અધિકાર લે છે, જ્યારે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧નો ખૂબ જ વ્યાપક અર્થ છે.

૧૪. ઉપરોક્ત ચર્ચા આપણને સંદર્ભ હેઠળના પ્રશ્નોના નિષ્કર્ષ અને જવાબ આપવા તરફ દોરી જાય છે:

પ્ર. ૧ મેજિસ્ટ્રેટ કોર્ટ દ્વારા સુનાવણી કરવાની હોય તેવા બિનજામીનપાત્ર ગુનામાં સામેલ આરોપી જેની સુનાવણી તે કેસમાં પુરાવા લેવા માટે નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રથમ તારીખથી સાઠ દિવસના

સમયગાળાની અંદર પૂર્ણ થતી નથી, અને જે સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન કસ્ટડીમાં છે, તેને મેજિસ્ટ્રેટના સંતોષ માટે જામીન પર મુક્ત થવાનો સંપૂર્ણ અથવા અક્ષમ્ય અધિકાર મળતો નથી.મેજિસ્ટ્રેટ પાસે આવા અસ્વીકારના કારણોને લેખિતમાં રેકૉર્ડ કરીને અન્યથા નિર્દેશ (જામીનનો ઇનકાર) કરવાની વિવેકબુદ્ધિ છે.

પ્રશ્ન-૨ સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ ફરજિયાત નથી.

પ્ર. ૩ મેજિસ્ટ્રેટ પાસે તેના માટે કારણો આપીને જામીન નામંજૂર કરવાનો વિકલ્પ/વિવેકબુદ્ધિ છે.સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ આરોપી દ્વારા પસંદ કરવામાં આવેલી આવી અરજી સામે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવાના પરિમાણો, પરિબળો, સંજોગો અને આધારો આ હોઈ શકે છે:

૧. શું પુરાવા લેવાની નક્કી કરેલી પ્રથમ તારીખથી સાઠ દિવસની અંદર સુનાવણી પૂર્ણ કરવામાં અસમર્થ રહેવાના કારણો આરોપીઓને આભારી છે?

૨. શું આરોપી પુરાવા સાથે ચેડા કરે અથવા અન્ય કોઈ રીતે ફરિયાદી પક્ષના કેસમાં પૂર્વગ્રહ પેદા કરે તેવી કોઈ શક્યતા છે?

૩. શું જામીન પર છૂટ્યા પછી આરોપી ફરાર થવાની કોઈ શક્યતા છે?

૪. શું સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન આરોપી કસ્ટડીમાં ન હતો?

જો ઉપરોક્ત ઉદ્દેખિત હકીકતની પરિસ્થિતિઓ અથવા સમાન હકીકતની પરિસ્થિતિઓમાંથી કોઈ એકનો જવાબ હકારાત્મક હોય તો તે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ આરોપીને મળતા અધિકાર પર બંધનકર્તા તરીકે કામ કરશે.

વિધાનમંડળ દ્વારા સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૬) માં ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષા પરથી જોઈ શકાય છે તેમ, તે સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન કસ્ટડીમાં હોય તો જ તેને અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે.

જે ગુના માટે આરોપી પર કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે તેના માટે નિર્ધારિત સજાને ધ્યાનમાં લેવી પણ સુસંગત રહેશે, જે સુનાવણીમાં જે સમય લાગે તેવી શક્યતા છે તેની સરખામણીમાં, પુરાવાઓનું પ્રમાણ, સાક્ષીઓની સંખ્યા, અદાલતમાં કામનું ભારણ, ફરિયાદીની ઉપલબ્ધતા, આરોપીઓ સાથે કેસ ચલાવવામાં આવતા આરોપીઓની સંખ્યા અને સુનાવણી માટે તેમની ઉપલબ્ધતા વગેરે જેવા પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

આ અદાલત દ્વારા ઉપર ટાંકવામાં આવેલા પરિબલો માત્ર દૃષ્ટાંતરૂપ છે અને સંપૂર્ણ નથી.

પ્રશ્ન-૪ આરોપી દ્વારા જામીન માંગવા માટેના પરિબલો, પરિમાણો, સંજોગો અને આધારો તેમજ વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તેના સંતોષ માટે ધ્યાનમાં લેવાના આધારો સંહિતાની કલમ ૪૩૭ની પેટા-કલમ (૧) અને પેટા-કલમ (૨) સમાન અથવા સમાન નહીં હોય, પરંતુ હકીકતોના આધારે સુસંગત અને એકબીજાને ઓવરલેપ કરી શકે છે અને તેના માટે કોઈ ચોક્કસ નિયમ ન હોઈ શકે. પરંતુ, અમે ઉમેરી શકીએ છીએ કે કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ

અરજીઓ નકારી કાઢવાના કારણો અસ્વીકારના નિયમિત આધારો કરતાં વધુ વજનદાર હોવા જરૂરી છે.

પ્રશ્ન-૫ સંહિતાની કલમ ૧૬૭ (૨) (a) (I) (II) હેઠળ અરજી નક્કી કરવા માટે સંબંધિત પરિમાણો, સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) હેઠળ સત્તાના ઉપયોગ માટે આચાત કરી શકાતા નથી.

પ્રશ્ન-૬ સમાન સંખ્યાની સંકલિત બેન્ય દ્વારા સૈદ્ધાંતિક રીતે આપવામાં આવેલ નિર્ણય અન્ય સંકલિત બેન્યને બંધનકર્તા બનાવશે કારણ કે તે વિષયના સંદર્ભમાં કાયદાના નિવેદનને બદલે કાયદાના સિદ્ધાંતને નિર્ધારિત કરે છે.

પ્રશ્ન-૭ વિધાનસભાએ સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૬) લાગુ કરતી વખતે જામીનનો સંપૂર્ણ, અક્ષમ્ય અથવા નિરંકુશ અધિકાર આપ્યો નથી.પરંતુ જામીનનો અધિકાર મેજિસ્ટ્રેટને તેના કારણો નોંધીને જામીન નકારી કાઢવાની વિવેકબુદ્ધિ સાથે આપવામાં આવે છે.તેથી, ઝડપી સુનાવણી માટે આરોપીનો અધિકાર, જોકે, બંધારણીય અને આરોપીની સ્વતંત્રતાને ધ્યાનમાં રાખીને, તે એટલા ઊંચા પાયા પર મૂકવામાં આવ્યો નથી કે તે સંપૂર્ણ બની

જાય.તે વાજબી પ્રતિબંધો સાથે આપવામાં આવેલો અધિકાર છે.સંહિતાની કલમ ૪૭૩ (૬) અને ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ની જોગવાઈઓ વચ્ચે સુમેળ સાધવાનો આ એકમાત્ર રસ્તો છે અને તે મુજબ તેનું વાંચન અને અર્થઘટન કરવું પડશે.”

૧૯ ભાગીરથસિંહ જાડેજા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [એ. આઈ. આર. ૧૯૮૪ એસ. સી. ૩૭૨] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૫.....અમે એ સમજવામાં નિષ્ફળ જઈએ છીએ કે ઉચ્ચ ન્યાયાલયના વિદ્વાન ન્યાયાધીશ શું કહેવા માંગે છે જ્યારે તેઓ કહે છે કે એકવાર પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ સ્થાપિત થઈ જાય, ત્યારે અદાલત માટે તે પરિસ્થિતિની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાની તપાસ કરવી જરૂરી છે કે જેમાં ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો.જો પ્રથમ દૃષ્ટિએ કોઈ કેસ ન હોય તો અન્ય સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી.પરંતુ જ્યાં પણ પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ સ્થાપિત થાય છે, ત્યાં પણ જામીનની બાબતમાં અદાલતનો અભિગમ એ નથી કે આરોપીની સજા દ્વારા અટકાયત થવી જોઈએ, પરંતુ શું આરોપીની હાજરી સુનાવણી માટે સહેલાઈથી ઉપલબ્ધ થશે અથવા તે પુરાવા સાથે ચેડા કરીને તેની તરફેણમાં આપવામાં આવેલી વિવેકબુદ્ધિનો દુરુપયોગ કરે તેવી શક્યતા છે.

૨૦ ગુડીકાંતી નરસિમ્હુલુ વિરુદ્ધ સરકારી વકીલ, આંધ્ર પ્રદેશ હાઈકોર્ટના કેસમાં [૧૯૭૮ (૧) એસ. સી. સી. સી. ૨૪૦], સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૭. આમ તે સ્પષ્ટ છે કે આરોપની પ્રકૃતિ એ મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે અને પુરાવાની પ્રકૃતિ પણ સુસંગત છે. જો દોષિત ઠેરવવામાં આવે તો અથવા તેણી પુષ્ટી કરવામાં આવે તો, પક્ષ જે સજા ને પાત્ર હોઈ શકે છે, તે પણ આ મુદ્દા પર લાગુ પડે છે.

૮. અન્ય સુસંગત પરિબળ એ છે કે શું ન્યાયના માર્ગને તે વ્યક્તિ દ્વારા નિષ્ફળ બનાવવામાં આવશે કે જે કોર્ટના સૌમ્ય અધિકારક્ષેત્રને હાલમાં મુક્ત કરવાની માંગ કરે છે.

(પેટ્રિક ડેબ્રિન, ધ ક્રિમિનલ પ્રોસીક્યુશન ઇન ઇંગ્લેન્ડ (લંડન) ૧૯૬૦)
પાનું ૭૫ મોડ લો રેવ આઈબીઆઈડી પાનું ૫૪)

૯. આમ કાનૂની સિદ્ધાંત અને પ્રથા અરજદાર દ્વારા ફરિયાદી પક્ષ માટે સાક્ષીઓમાં દખલગીરી કરવાની અથવા અન્યથા ન્યાયની પ્રક્રિયાને પ્રદૂષિત કરવાની સંભાવનાને ધ્યાનમાં રાખીને અદાલતને માન્ય કરે

છે.આ સંદર્ભમાં, જામીન માટે અરજી કરનાર વ્યક્તિના ભૂતકાળની તપાસ કરવી એ માત્ર પરંપરાગત જ નહીં પરંતુ તર્કસંગત પણ છે કે શું તેનો ખરાબ રેકૉર્ડ છે કે કેમ-ખાસ કરીને એવો રેકૉર્ડ જે સૂચવે છે કે તે જામીન પર હોય ત્યારે ગંભીર ગુનાઓ કરે તેવી શક્યતા છે.આદતના સંદર્ભમાં, તે ગુનાહિત ઇતિહાસનો એક ભાગ છે કે વિચારહીન જામીન આદેશે બેલીને સમાજના સભ્ય પર વધુ ગુનાઓ લાદવાની તકનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવ્યો છે.પ્રતિવાદીના ગુનાહિત રેકૉર્ડ વિશેના પુરાવાના આધારે જામીનનો વિવેક, તેથી અપ્રસ્તુતતાની ક્વાયત નથી.

૧૦. કલમ ૨૧નું મહત્વ અને વ્યાપ સ્વતંત્રતાના અભાવને ગંભીર ચિંતાનો વિષય બનાવે છે અને ત્યારે જ તેને મંજૂરી આપવામાં આવે છે જ્યારે તેને અધિકૃત કરતો કાયદો વાજબી, સમાન હાથ ધરાવતો હોય અને કલમ ૧૮માં વર્ણવેલ સામુદાયિક કલ્યાણ અને રાજ્યની જરૂરિયાતના લક્ષ્યો માટે તૈયાર હોય.ખરેખર, મેં માપદંડ તરીકે જે વિચારણાઓ નક્કી કરી છે તે મેં કાઢેલા બંધારણીય પ્રસ્તાવને અનુરૂપ છે.વાજબીપણું બુદ્ધિશાળી કાળજીની ધારણા કરે છે અને આગાહી કરે છે કે જામીનનો ઇનકાર કરીને સ્વતંત્રતાનો અભાવ શિક્ષાત્મક હેતુ માટે નથી પરંતુ તેમાં સામેલ વ્યક્તિ અને અસરગ્રસ્ત સમાજને ન્યાયના ઢિ-કેન્દ્રિત હિતો માટે છે.

૧૧. જામીન અરજદારની હાજરીને સુરક્ષિત કરવાની જરૂરિયાતને આધિન, પરીક્ષણની વાજબીતાનો જવાબ આપવા માટે આપણે વિપરીત પરિબલોને વજન આપવું જોઈએ.એવું માનવું યોગ્ય છે કે જામીન પર રહેલા વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં મોકલેલા વ્યક્તિ કરતાં તેનો કેસ રજૂ કરવાની તૈયારી કરવાની વધુ સારી તક છે.અને જો જાહેર ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપવું હોય તો.યાંત્રિક અટકાયતને પદભ્રષ્ટ કરવી જોઈએ.યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં, જે આપણી નજીકનો બંધારણીય પરિપ્રેક્ષ્ય ધરાવે છે, જામીનનું કાર્ય મર્યાદિત છે, અરજદારના 'સમુદાયના મૂળ' પર ભાર મૂકવામાં આવે છે અને વેરા ફાઉન્ડેશનના મેનહટન બેલ પ્રોજેક્ટ પછી, નાણાકીય જામીનગીરીનું મહત્વ ઘટી રહ્યું છે .જ્યાં ગુમ થવાનું અથવા ખલેલ પહોંચાડવાનું કોઈ જોખમ ઊભું ન થાય ત્યાં કસ્ટડીમાં રાખવાનો નોંધપાત્ર જાહેર ખર્ચ એ નજીવી વિચારણા નથી.આપણી પેટા-જેલોની અમાનવીય સ્થિતિ પણ એટલી જ મહત્વપૂર્ણ છે કે અવિરત ફૂરતા અને ટાળી શકાય તેવી કેદની મોંઘી કસ્ટડી જામીનનો ઇનકાર ગેરવાજબી બનાવે છે અને મુક્તિની તરફેણ કરતી નીતિ ન્યાયી રીતે સમજદાર બનાવે છે.

૧૨. કેટલાક અન્ય નોંધપાત્ર પરિબલો સંદર્ભને પાત્ર છે.સ્વતંત્રતાનો તમામ અભાવ સામાજિક સંરક્ષણ અને ફોજદારી વિરોધી દિશા સાથે

વ્યક્તિગત સુધારણા દ્વારા માન્ય છે.જામીન કાયદાની સમગ્ર યોજનામાં જાહેર ન્યાય કેન્દ્રમાં છે.ન્યાયથી ભાગી જવા પર પ્રતિબંધ હોવો જોઈએ પરંતુ શિક્ષાત્મક કઠોરતા ઘટાડવી જોઈએ.સામુદાયિક સેવા, ધ્યાન કવાયત, અભ્યાસ વર્ગો અથવા અન્ય સંસાધનો દ્વારા પણ માણસને મુક્ત કરવા માટે પુનઃસ્થાપન ઉપકરણોની નવીનતા લાવવી જોઈએ, અને પુરાવા સાથે ચેડા કરીને, સાક્ષીઓને ડરાવીને અથવા ગુનાઓ કરીને જાહેર શાંતિ સાથે ગેરવર્તણૂક કરવી જોઈએ, જ્યારે ન્યાયિક રીતે મંજૂર 'મુક્ત સાહસ' પર, તેની સામે પ્રદાન કરવું જોઈએ.ન્યાયની શોધ કરનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ અદાલત અથવા સમુદાય પર વિશ્વાસની ચુકિતઓ ભજવશે નહીં.આમ, શરતો જામીન આદેશોની આસપાસ લટકાવી શકાય છે, અપંગ બનાવવા માટે નહીં પરંતુ રક્ષણ માટે.આપણા બંધારણના મૂલ્યો સાથે સંકળાયેલ ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ દ્વારા લાગુ કરાયેલ આ સર્વત્રાહી અધિકારક્ષેત્ર અને માનવતાવાદી અભિગમ છે.

૧૩. આ દ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, આપણે રમતના નિયમોની વધુ સારી સમજ મેળવીએ છીએ.જ્યારે ગંભીર ગુનાનો આરોપ ધરાવતી વ્યક્તિને એક તબક્કે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે છે, ત્યારે શું આ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવે ત્યારે જામીન અરજી માટે મધ્યવર્તી નિર્દોષતા સુસંગત છે?હા, હોય છે.એક વખત અદાલતના ચુકાદાનો

વિશ્વાસ માણતા આરોપી ન્યાયિક પ્રક્રિયામાંથી ભાગી છૂટવા માટે પ્રેરિત થઈ શકે તેવી ગભરાટ ઓછી છે.અપરાધની સહવર્તી ધારણાની વિપરીત અસર પડે છે.ફરીથી, કામચલાઉ મુક્તિના અસ્વીકાર માટેનો આધાર નબળો પડી જાય છે જ્યારે હકીકત આપણને સામે જુએ છે કે વાજબી તારણ-જો તે નિર્દોષતાનું હોય તો એક અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું છે.તે નિર્ણાયક ન પણ હોઈ શકે, કારણ કે નિર્દોષ જાહેર કરવાનો ચુકાદો દેખીતી રીતે ખોટો હોઈ શકે છે, જો વિસ્તૃત કરવામાં આવે તો ભયાવહ બદલો લેવાની સંભાવના અવરોધક હોઈ શકે છે અને બદલો લેનાર ગામ કરતાં જેલમાં તેની પોતાની સલામતી વધુ હોઈ શકે છે જ્યાં ઝઘડાઓએ હિંસક ગુનાને ઉશ્કેર્યો છે.તે આધાર રાખે છે.માણસના પૂર્વજો અને સામાજિક-ભૌગોલિક સંજોગો આ દ્રષ્ટિકોણથી જ અસર કરે છે.આરોપીના સંભવિત ગેરવર્તણૂકની પોલીસ અતિશયોક્તિઓ, જો વિસ્તૃત કરવામાં આવે, તો તેને ગંભીરતાથી માપવી જોઈએ જેથી અતિશયોક્તિ અને અન્યાયનો ખતરો વિવેકાધીન ક્યુરિયલ તકનીકમાં સૂક્ષ્મ રીતે પ્રવેશી શકે.જમીન અરજીને અમાન્ય બનાવવા માટે ગુનાહિત સંભાવનાઓની ખરાબ રેકૉર્ડ અને નીતિની આગાહી સૈદ્ધાંતિક રીતે સ્વીકાર્ય છે પરંતુ તે અદાલતને આત્મસંતુષ્ટ ઇનકારમાં ફેરવશે નહીં.”

૨૧. કેરળ રાજ્ય વિરુદ્ધ રાનીફ [એ. આઈ. આર. ૨૦૧૧ એસ. સી. ૩૪૦] માં સુપ્રીમ કોર્ટે પેરા ૧૨માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૪) જામીન અરજીઓ નક્કી કરવામાં એક મહત્વપૂર્ણ પરિબળ જે અદાલત દ્વારા ચોક્કસપણે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ તે છે સુનાવણી પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ.ઘણીવાર આમાં ઘણા વર્ષો લાગે છે, અને જો આરોપીને જામીન નકારી કાઢવામાં આવે પરંતુ આખરે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે, તો કસ્ટડીમાં વિતાવેલા તેના જીવનના આટલા વર્ષો કોણ પુનઃસ્થાપિત કરશે?શું બંધારણની કલમ ૨૧, જે આપણા બંધારણમાં તમામ મૂળભૂત અધિકારોમાં સૌથી મૂળભૂત છે, તે આવા કિસ્સામાં ઉદ્ધંધન કરતું નથી? અલબત્ત આ એકમાત્ર પરિબળ નથી, પરંતુ જામીન આપવા કે નહીં તે નક્કી કરવામાં તે ચોક્કસપણે એક મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે.”

૨૨. દીપક શુભાશયંદ્ર મહેતા વિરુદ્ધ સી. બી. આઈ. [એ. આઈ. આર. ૨૦૧૨ એસ. સી. ૯૪૯] માં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૭. આ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે જ્યારે સુનાવણીમાં વિલંબ થાય ત્યારે આરોપીઓને જામીન આપવા જોઈએ.[બબ્બા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૫) ૧૧ એસ. સી. સી. ૫૬૯; વિવેક કુમાર

વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય, (૨૦૦૦) ૯ એસ. સી. સી. <આઈ. ડી. ૧>]–
(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૦ એસ. સી. ૩૪૦૬).પરંતુ તે બધા કિસ્સાઓમાં
યાંત્રિક રીતે લાગુ થવો જોઈએ નહીં.

૧૮. જામીન આપતી અદાલતે તેની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ વિવેકપૂર્ણ
રીતે કરવો જોઈએ, અલબત્ત એક બાબત તરીકે નહીં.જામીન આપવાના
તબક્કે, પુરાવાની વિગતવાર તપાસ અને કેસની ગુણવત્તાના વિસ્તૃત
દસ્તાવેજો હાથ ધરવાની જરૂર નથી, તેમ છતાં, આવા આદેશોમાં પ્રથમ
દૃષ્ટિએ જામીન કેમ આપવામાં આવી રહ્યા છે તે તારણ માટેના કારણો
સૂચવવાની જરૂર છે, ખાસ કરીને જ્યાં આરોપી પર ગંભીર ગુનો કરવાનો
આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય.જામીન આપતી અદાલતે અન્ય સંજોગો
ઉપરાંત, નીચેના પરિબલોને ધ્યાનમાં લેવા પડશે:(ક) આરોપની પ્રકૃતિ
અને દોષિત ઠેરવવાના કિસ્સામાં સજાની તીવ્રતા અને સહાયક પુરાવાની
પ્રકૃતિ;બી) સાક્ષી સાથે ચેડા થવાની વાજબી આશંકા અથવા ફરિયાદીને
ધમકીની આશંકા; અને સી) આરોપના સમર્થનમાં અદાલતને પ્રથમ
દૃષ્ટિએ સંતોષ.આ ઉપરાંત, અદાલતે ગુનાની ગંભીરતા ઉપરાંત
બિનજામીનપાત્ર ગુનામાં જામીન આપવાની અરજી પર વિચારણા કરતી
વખતે, આરોપી ન્યાયથી ભાગી જવાની અને ફરિયાદી પક્ષના સાક્ષીઓ
સાથે ચેડા કરવાની સંભાવનાની નોંધ લેવી પડશે.વર્તમાન પરિસ્થિતિને

ધ્યાનમાં રાખીને અને નજીકના ભવિષ્યમાં સુનાવણી શરૂ થવાની કોઈ શક્યતા નથી અને એ હકીકત પણ કે અપીલકર્તા ૩૧/૦૩/૨૦૧૦ થી કસ્ટડીમાં છે, વચગાળાના જામીનનો સમયગાળો સિવાય, એટલે કે ૧૫/૦૮/૨૦૧૧ થી ૩૦/૧૧/૨૦૧૧ સુધી, અમે માનીએ છીએ કે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીની નોંધ લઈને કોઈ બાહ્ય મર્યાદા નક્કી કરવા માટે તે યોગ્ય કેસ નથી. આ અદાલતે વારંવાર ચુકાદો આપ્યો છે કે જ્યારે વિચારાધીન કેદીઓને અનિશ્ચિત સમયગાળા માટે જેલ કસ્ટડીમાં રાખવામાં આવે છે, ત્યારે બંધારણની કલમ ૨૧નું ઉલ્લંઘન થાય છે. સંજય ચંદ્રાના કેસમાં (૨૦૧૧ એ. આઈ. આર. એસ. સી. ડબલ્યુ. ૬૮૩૮) (ઉપરોક્ત) રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તેમ અમે પણ એ જ પ્રશ્ન પૂછી રહ્યા છીએ એટલે કે ઉપર જણાવેલા કારણોસર વર્તમાન કેસમાં ઝડપી સુનાવણી શક્ય છે કે કેમ.

૧૮. અગાઉ અવલોકન કર્યા મુજબ, અમે એ હકીકતથી વાકેફ છીએ કે વર્તમાન અપીલકર્તા પર અન્ય લોકો સાથે ભારે માત્રાના આર્થિક ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે. તે જ સમયે, અમે એ હકીકતની અવગણના કરી શકતા નથી કે તપાસ એજન્સીએ તપાસ પૂર્ણ કરી છે અને વધારાના ચાર્જશીટ સહિત ચાર્જશીટ રજૂ કર્યું છે, પરંતુ હકીકત એ છે કે જરૂરી આરોપો ઘડવામાં આવ્યા નથી, તેથી, વધુ તપાસ માટે

અપીલકર્તાની કસ્ટડીમાં હાજરી જરૂરી નથી.તેને ધ્યાનમાં રાખીને, તબીબી અધિકારી, સેન્ટ્રલ જેલ ડિસ્પેન્સરીના પ્રમાણપત્ર સહિતના દસ્તાવેજો દ્વારા સમર્થિત આરોગ્યની સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, અમારો મત છે કે અપીલકર્તા કડક શરતો પર સુનાવણી બાકી રહે ત્યાં સુધી જામીનનો આદેશ મેળવવા માટે હકદાર છે જેથી સી. બી. આઈ. ના હિતોનું રક્ષણ થાય.

૨૪. ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત નિર્ણયો પરથી જે સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે દરેક વિચારાધીન કેદી અને જેમણે દોષિત ઠેરવવા સામે કોઈપણ ઉચ્ચ અદાલતમાં અપીલ કરી છે-પછી તે સેશન્સ કોર્ટ, હાઈકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટ હોય-તેમનો મૂળભૂત અધિકાર છે કે તેમના કેસની સુનાવણી કરવામાં આવે અને તેનો ઝડપથી, ન્યાયી અને ન્યાયી રીતે નિકાલ કરવામાં આવે.તમામ કેદીઓને આ સુનિશ્ચિત કરવાની અદાલતોની ફરજ છે.કલમ ૨૧માં માત્ર એક વાક્ય છે અને તે કદાચ ભારતીય બંધારણની સૌથી નાની કલમ છે.લેખ નીચે પ્રમાણે છે:

“જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ-કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા સિવાય કોઈ પણ વ્યક્તિને તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખી શકાશે નહીં.”

૨૫. આ અધિકાર કદાચ સમગ્ર વિશ્વમાં સૌથી જૂનો માનવ અધિકાર છે.જો આ અધિકારનો ઇતિહાસ શોધવો હોય તો, યુ. કે. ના મેન્ના કાર્ટા (૧૨૧૫), યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના બંધારણ, ૧૭૮૭, આયર્લેન્ડના બંધારણ, યુ. એસ. એસ. આર., પશ્ચિમ જર્મની, જાપાન, કેનેડા અને સાર્વત્રિક ઘોષણા અને રાજકીય અધિકારો, ૧૯૬૬ અને માનવ અધિકારો પરના યુરોપિયન સંમેલન, ૧૯૫૦ જેવા આંતરરાષ્ટ્રીય ચાર્ટરનો સંદર્ભ લેવો પડશે.

૨૬. ફોજદારી કેસોના નિકાલમાં વિલંબના સ્પષ્ટ કારણો શોધવાનું દૂર નથી.કારણો આ પ્રમાણે છે:

- [૧] વારંવાર મોકૂફી અરજીઓ;
- [૨] કોઈપણ ઉપયોગી હેતુ વિના લાંબી કોસ-પરીક્ષાઓ;
- [૩] લાંબી દલીલો જે, ઘણા પ્રસંગોએ, ખૂબ જ પદાર્થ વિનાના ખાલી જહાજ જેવી લાગે છે;
- [૪] કર્મચારીઓની અપર્યાપ્તતા;
- [૫] પોલીસનો અસહકાર;
- [૬] ન્યાયાધીશોની ગેરહાજરી.

૨૭. સુપ્રીમ કોર્ટે કદરા પેહાડિયા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (એ. આઈ. આર. ૧૯૮૧ એસ. સી. ૯૩૯) માં ખૂબ જ સુસંગત નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે "તે આપણી ન્યાયિક પ્રણાલી પર શરમજનક છે જે પુરુષોને સુનાવણી વિના વર્ષો સુધી જેલમાં રાખે છે".મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ ચંપાલાલ પુંજાજી શાહ [એ. આઈ. આર. ૧૯૮૧ એસસી ૧૮૭૫] માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે યુ. એસ. એ. ના બંધારણ અને યુરોપિયન કન્વેન્શન ઓફ હ્યુમન રાઈટ્સનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને અવલોકન કર્યું હતું કે કેસોના ઝડપી નિકાલ માટે કોઈ પણ વિચારાધીન કેદીની કાયદેસરની માંગને ભાગ્યે જ નકારી શકાય છે.

૨૮. ચુકાદાઓ જાહેર કરવામાં વિલંબને પણ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ઠપકો આપવામાં આવ્યો છે.અનિલ રાય વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (એ. આઈ. આર. ૨૦૦૧ એસ. સી. ૩૧૭૩) કેસમાં, કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે દલીલો પૂર્ણ થવા અને ચુકાદો આપવા વચ્ચેનો અસ્પષ્ટ લાંબો અંતરાલ ન્યાયિક વ્યવસ્થામાં લોકોના વિશ્વાસને હચમચાવે છે અને કલમ ૨૧ હેઠળ પક્ષકારોના અધિકારોને અસર કરે છે અને ચુકાદાઓની ઘોષણા અંગે ચોક્કસ માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરે છે.

૨૯. ઉપર ઉલ્લેખિત નિર્ણયોમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, મારો મત છે કે અરજદાર નિયમો અને શરતોને આધિન જમીન પર મુક્ત થવા પાત્ર છે.

૩૦. હું નીચેના પાસાઓને ધ્યાનમાં લેવાની દરખાસ્ત કરું છું:

(૧) વિદ્વાન મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં સુનાવણી ચાલી રહી છે.

(૨) આરોપી છેલ્લા ચાર વર્ષ અને બે મહિનાથી ન્યાયિક કસ્ટડીમાં છે.

(૩) આરોપી કોઈ પૂર્વવર્તી સાથે કહ્દર ગુનેગાર નથી.તેમનું દુર્ભાગ્ય અથવા અન્ય કોઈ કારણોસર, વ્યવસાયનું સાહસ નિષ્ફળ ગયું અને તેઓ પ્રતિબદ્ધતા પૂર્ણ કરી શક્યા નહીં.

(૪) ટ્રાયલ કોર્ટના જણાવ્યા અનુસાર, ટ્રાયલ પૂર્ણ થવામાં લગભગ વધુ આઠ મહિનાનો સમય લાગશે.જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટ વધુ આઠ મહિના કહે છે, ત્યારે તે એ હકીકત સૂચવે છે કે તેમાં વધુ સમય લાગશે.

(૫) દૂરથી પણ એવું કંઈ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે જે સૂચવે કે વિલંબ આરોપીની કોઈ ભૂલને કારણે થયો છે.

(૬) પાસપોર્ટ ટ્રાયલ કોર્ટમાં પહેલેથી જ હોવાથી અરજદાર ફરાર થઈ જશે તેવી કોઈ આશંકા નથી.

(૭) બેંક ખાતાઓ પણ ફીઝ કરવામાં આવે છે.

૩૧. આ તબક્કે, હું સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ અને ૩૨૫ના સંદર્ભમાં રાજ્ય વતી પ્રચાર કરવામાં આવેલી દલીલનો સામનો કરું છું. હું જહાંગીર મરઝબાન પટેલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [૨૦૦૩ (૩) જી. એલ. એચ. ૧૧૬] કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપવા અને તેના પર આધાર રાખવા કરતાં વધુ સારું કંઈ કરી શકતો નથી. હું આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા કરવામાં આવેલા સંબંધિત અવલોકનોને નીચે ટાંકું છું:

“૯. જ્યારે વર્તમાન અરજદાર સાત વર્ષથી વધુ સમયથી વિચારાધીન છે અને અરજદાર સિવાય, તમામ જીવિત સહ-આરોપી સુનાવણીની સમાપ્તિ સુધી જામીનનો આનંદ માણી રહ્યા છે અને મને કહેવામાં આવ્યું છે કે તેમાંના મોટાભાગના અને વ્યવહારીક રીતે તે બધાનું નામ પણ એક ગેંગ દ્વારા કથિત રીતે કરવામાં આવેલા ગુનાઓની સંખ્યામાં આરોપી તરીકે લેવામાં આવ્યું છે, ત્યારે વર્તમાન અરજદાર સાથે ભેદભાવ થવો જોઈએ નહીં. તે સાચું છે કે સંબંધિત સમયે વર્તમાન અરજદારનો દરજ્જો આર્મ

ડીલરનો હતો અને તેથી તેણે તેના દ્વારા અથવા તેની પારિવારિક પેઢી દ્વારા કથિત રીતે વેચવામાં આવેલા અથવા પૂરા પાડવામાં આવેલા હથિયારો અને દારૂગોળો સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે વધુ જવાબદારી અને ખૂબ સાવધાની સાથે કામ કરવું જોઈએ.પરંતુ આ તેમને તે સંબંધિત સમયગાળા દરમિયાન નોંધાયેલા આવા અથવા સમાન કેસોની સંખ્યામાં નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય ત્યારે સુનાવણી બાકી રહે ત્યાં સુધી જામીન માટે અરજી કરવાથી વંચિત નહીં કરે.વિદ્વાન વકીલ શ્રી પારદીવાલાએ પણ સંતોષકારક રીતે રજૂઆત કરી છે કે જ્યારે અને જ્યારે મૂળ ગુનેગારની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે મોટાભાગના કેસોમાં, આ રીતે ધરપકડ કરાયેલા સહ-આરોપી અથવા પોલીસ અધિકારી વગેરે જેવા અન્ય કોઈપણ સૌથી વધુ રસ ધરાવતા સાક્ષીના નિવેદન પર, તેને તે ગુના સાથે જોડવામાં આવ્યો છે.તે ફરિયાદી પક્ષનું કહેવું નથી કે વર્તમાન કેસમાં, તે કોઈ ઘાતક હથિયાર અથવા આવા દારૂગોળો સાથે મળી આવ્યો હતો જેથી તેને કાયદાની કલમ ૨૫ (૧-એએ) હેઠળ સજાપાત્ર ગુના સાથે જોડી શકાય, અને તેથી જ, તેને સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે અને હવે તેને સુનાવણી માટે વિદ્વાન મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટને સોંપવામાં આવ્યો છે.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ અને ૩૨૫ની યોજનાના પ્રકાશમાં વિદ્વાન પી. પી. શ્રી ઓઝા દ્વારા રજૂ કરાયેલી રજૂઆતો સારી રીતે સ્થાપિત નથી અને આ રજૂઆતો

આ બે વિભાગોના શબ્દસમૂહોને ધ્યાનમાં રાખીને ઘડવામાં આવેલી પૂર્વધારણા પર આધારિત છે.વર્તમાન કેસમાં, પોલીસ ચાર્જશીટમાં ઉદ્દેખિત ગુનાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, આરોપી સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૨૦૯ હેઠળ અદાલતમાં નિહિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ પ્રતિબદ્ધ હતો અને સેશન્સ કોર્ટને જાણવા મળ્યું હતું કે સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા સંપૂર્ણપણે સુનાવણીપાત્ર ગુનો, પ્રથમ દષ્ટિએ, ચાર્જશીટમાં ઉદ્દેખિત નથી, અને તેથી, વિદ્વાન સેશન્સ જજે આરોપીને તે જ ગુનામાંથી મુક્ત કર્યો હતો.તેથી, વર્તમાન અરજદારનો કેસ સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ હેઠળ નિહિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને ફરીથી સેશન્સ કોર્ટમાં મોકલી શકાતો નથી.

૧૦. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૫ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટને આ આધાર પર કેસ બીજી અદાલતમાં મોકલવાની સત્તા આપે છે કે તે સત્તાના અભાવે પૂરતી ગંભીર સજા આપી શકતો નથી.તે સંજોગોમાં, મેજિસ્ટ્રેટ તરત જ કેસ કોર્ટ ઓફ સેશન્સને સોંપી શકતા નથી.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ અને ૩૨૫ નું માત્ર વાંચન દર્શાવે છે કે તે પ્રકૃતિમાં સામાન્ય છે, પરંતુ સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૫ નો અમુક ભાગ વિશેષ શ્રેણીના કેસ માટે પ્રદાન કરે છે.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ હેઠળ, જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટને ચુકાદા પર હસ્તાક્ષર

કરતા પહેલા કાર્યવાહી દરમિયાન કોઈ પણ સમયે કેસ થવો જોઈએ તેવું લાગે છે કે કેસ તે છે જેની સુનાવણી સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા થવી જોઈએ, ત્યારે તેણે તે કેસને તે અદાલતમાં મોકલવો પડશે. પ્રકરણ XVIII માં સમાવિષ્ટ છે તેમ, આ સુનાવણીના કોઈપણ તબક્કે કરી શકાય છે, પરંતુ ચુકાદા પર હસ્તાક્ષર કરતા પહેલા. સેશન્સ જજ સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૨૨૮ હેઠળ કેસ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલતી વખતે આરોપી સામે આરોપ નક્કી કરી શકતા નથી, જેમણે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કેસ કોર્ટ ઓફ સેશન્સને સોંપ્યો છે. બીજી બાજુ, જ્યારે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૨૦૯ હેઠળ સેશન્સ કોર્ટને સોંપવામાં આવેલા આરોપીને મુક્ત કરવામાં આવે છે, ત્યારે સેશન્સ જજ પસાર કરેલા આદેશમાં ઉલ્લેખિત આધાર પર ઉલ્લેખિત આરોપી સામે આરોપ નક્કી કરી શકે છે અને કેસને સુનાવણી માટે વિદ્વાન ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટને ટ્રાન્સફર કરી શકે છે. હાલનો કેસ વિદ્વાન મુખ્ય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવેલો કેસ છે અને હાલમાં તે વિદ્વાન મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ પાસે પેન્ડિંગ છે. તે યોગ્ય રીતે દલીલ કરવામાં આવે છે કે જમીન અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે, વિદ્વાન મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ જે સજા આપી શકે છે તે પ્રમાણને સુસંગત ગણવું જોઈએ, અને એ પૂર્વધારણાને નહીં કે વિદ્વાન મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, પુરાવા નોંધ્યા પછી, સંભવિત છે કે તે ચુકાદા પર હસ્તાક્ષર

કરતા પહેલા કોઈપણ સમયે કારણો આપી શકે છે અને તે કેસ સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ સેશન્સ કોર્ટ અથવા વિદ્વાન ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટને સોંપશે. જે વિદ્વાન સંદર્ભ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવી છે તેના સંદર્ભમાં, વિદ્વાન મુખ્ય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ/મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વિચારણા કરવી પડશે; ભલે તે દલીલો માટે સ્વીકારવામાં આવે કે વિદ્વાન મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૫ (૧) હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ વિદ્વાન મુખ્ય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટને આવા સંદર્ભનો થોડો અવકાશ છે, તો પણ વર્તમાન કેસમાં લાદવામાં આવી શકે તેવી મહત્તમ સજા ૭ વર્ષની હશે.એક સમયે, શ્રી પારડીવાલાએ રજૂઆત કરી છે કે વર્તમાન અરજીમાં ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ પ્રતિકાર એ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગેરકાયદેસર રીતે વધુ સમય સુધી અટકાયત ચાલુ રહે તે જોવાનો પ્રયાસ છે.વર્તમાન અરજદારે ટ્રાયલ કેદી તરીકે ૭ વર્ષથી વધુની કેદની અવધિ પસાર કરી હોવાથી, જામીન અદાલત એવું પણ માની શકતી નથી કે ટ્રાયલ કોર્ટ એ નિર્દેશ સાથે સજા આપી શકે છે કે આરોપીએ અલગથી સજા ભોગવવી જોઈએ અને સાથે સાથે નહીં.તેનાથી વિપરીત, તે સુસંગત છે-કે સર્વોચ્ચ અદાલતે, વર્તમાન અરજદાર-આરોપી સામે સુનાવણીની સંખ્યાને ધ્યાનમાં લીધા વિના, તેના દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા કેદની અવધિને ધ્યાનમાં રાખીને, તેને દોષિત

ઠેરવવામાં આવ્યો હોય તેવા કેસમાં જામીન આપ્યા છે.તેથી, વિદ્વાન પી. પી. શ્રી ઓઝાની રજૂઆત સ્વીકાર્ય જણાતી નથી કે અરજદાર-આરોપીને આજીવન સખત કેદની સજા ભોગવવાની પણ શક્યતા છે કારણ કે તે સંભવિત છે કે આ કેસ સામે કલમ ૩૨૩ અથવા કલમ ૩૨૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સત્ર અદાલતમાં જશે. માત્ર વિદ્વાન પી. પી. શ્રી ઓઝાની દલીલોને ધ્યાનમાં લેવાના દષ્ટિકોણથી, મેં નરેન્દ્ર અમૃતલાલ દલાઈ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્યના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર વિચાર કર્યો છે, જેનો અહેવાલ ૧૯૭૮ જી. એલ. આર. ૧૬૫-૧૯૭૮ સી. આર. એલ. જે. ૧૧ માં આપવામાં આવ્યો હતો. ૯૩.અલબત્ત, આ નિર્ણય સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૨૨૮ (૧) હેઠળ કેસોની ટ્રાન્સફર અને ફરીથી ટ્રાન્સફર સાથે સંબંધિત છે, પરંતુ તે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ અને ૩૨૫ ની જોગવાઈઓની ઝીણવટભરી બાબતો સાથે પણ સંબંધિત છે.મને ખાતરી છે કે આ આશંકાને ધ્યાનમાં લીધા વિના, અન્ય સહ-આરોપીઓને સક્ષમ અદાલત દ્વારા જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે.અરજદાર ગુજરાતનો રહેવાસી છે અને વર્ષોથી વ્યવસાય કરી રહ્યો હતો અને આજ સુધી સક્ષમ સત્તાવાળાઓએ શસ્ત્રો અને દારૂગોળો વેપારી તરીકે જારી કરેલા લાઈસન્સને ન તો રદ કર્યા છે અને ન તો રદ કર્યા છે.તેના પાસપોર્ટની મુદત પૂરી થઈ ગઈ છે અને જો કડક શરતો લાદવામાં આવે તો તે પરિસ્થિતિનું ધ્યાન રાખી શકે છે.સામાન્ય રીતે, આવા દલીલો

એવા તમામ કેસોમાં આગળ વધારવામાં આવે છે જ્યાં ગુનો કાં તો ગંભીર હોય અથવા આચરવામાં આવેલો ગુનો સંવેદનશીલ હોય.અહીં ઉપર જણાવ્યા મુજબ, તેમની સામે હાલમાં ૧૪ જુદા જુદા કેસોમાં જામીન આપવામાં આવ્યા છે.એ વાત સાચી છે કે સજાની તીવ્રતા આરોપીઓને જામીન પર છૂટવા માટે લલચાવે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી આ આશંકા સારી રીતે સ્થાપિત ન હોય, અથવા ઓછામાં ઓછી, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, વાસ્તવિક ન હોય, ત્યાં સુધી વિવેકાધીન અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર ન કરવો જોઈએ.ફરિયાદી પક્ષનું કહેવું નથી કે વર્તમાન અરજદારના સહ-આરોપી કે જેમની સામે સરકારે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૨૬૮ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આદેશો પસાર કર્યા હતા, તેઓ જામીન પર છૂટ્યા છે.રજૂઆતના આ ભાગની પ્રશંસા કરવા માટે આને સુસંગત હકીકત તરીકે ગણી શકાય.”

૩૨. એમ. રમણ જોઈસ દ્વારા ભારતના કાનૂની અને બંધારણીય ઇતિહાસના પાન ૫૪૪ પર, કાત્યાનની નીચેની કહેવતની નોંધ લેવામાં આવી છે:

"((૧) રાજાએ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં વિલંબ ન કરવો જોઈએ.એક ગંભીર ખામી, એટલે કે, ન્યાયની નિષ્ફળતા, સાક્ષીઓની તપાસમાં વિલંબને કારણે પરિણમશે.

((૨) રાજાએ પોતે (અદાલતમાં) હાજર સાક્ષીઓની તપાસ કરવી જોઈએ અને અદાલતના સભ્યો સાથે તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલા નિવેદન પર વિચાર કરવો જોઈએ.

આ રીતે ઝડપી અજમાયશના વિચારનું બીજા તેના મૂળમાં અને તમામ સુસંસ્કૃત આબોહવામાં ઊગે છે.પરંતુ શિક્ષણવિદો માટે આ એક બાબત છે અને અમારો હેતુ એ નોંધવા માટે પૂરતો છે કે તેના આધુનિક અને વર્તમાન પાસામાં આ નિયમની વંશાવળીને કિંગ જહોનના મેન્ના કાર્ટા સુધી નિશ્ચિતપણે દોરી શકાય છે અને બાદમાં અમેરિકન બંધારણના છઠ્ઠા સુધારામાં નિશ્ચિત કરી શકાય છે.પીટર એચ કલોફર વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ નોર્થ કેરોલિના, (૧૯૬૭) ૧૮ લો એડિશન ૨ d ૧-૩૮૬ US ૨૧૩ માં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ સુપ્રીમ કોર્ટનો અભિપ્રાય આપતા મુખ્ય ન્યાયાધીશ વોરેનના શબ્દોમાં કદાચ આને શ્રેષ્ઠ રીતે વર્ણવી શકાય છે:

"અમે અહીં એવું માનીએ છીએ કે ઝડપી સુનાવણીનો અધિકાર છઠ્ઠા સુધારા દ્વારા સુરક્ષિત કોઈપણ અધિકાર જેટલો જ મૂળભૂત છે.તે અધિકારનું મૂળ આપણા અંગ્રેજી કાયદાના વારસાના પાયા પર છે.આધુનિક ન્યાયશાસ્ત્રમાં તેની પ્રથમ અભિવ્યક્તિ મેન્ના કાર્ટા

(૧૨૧૫) માં કરવામાં આવી હોવાનું જણાય છે, જેમાં લખવામાં આવ્યું હતું કે, 'અમે કોઈને વેચીશું નહીં, અમે કોઈ પણ વ્યક્તિને ન્યાય કે અધિકારને નકારીશું નહીં અથવા વિલંબિત કરીશું નહીં', પરંતુ અગાઉના સમયમાં ઝડપી ન્યાયના અધિકારની માન્યતાના પુરાવા એસાઈઝ ઓફ કલેરેન્ડન (૧૧૬૬) માં જોવા મળે છે.તેરમી સદીના અંત સુધીમાં, જેલ ડિલિવરી અને/અથવા ઓચર અને ટર્મિનેટરના કમિશનથી સજ્જ ન્યાયમૂર્તિઓ વર્ષમાં ત્રણ વખત ગ્રામ્ય વિસ્તારની મુલાકાત લેતા હતા.

XX XX X '

તમામ મૂડી અથવા ફોજદારી કાર્યવાહીમાં, ૧૭૭૬ના વર્જિનિયા ડિકલેરેશન ઓફ રાઈટ્સે જોગવાઈ કરી હતી કે, 'એક માણસને ઝડપી સુનાવણીનો અધિકાર છે.' કે આ અધિકારને આપણા ઇતિહાસના આ પ્રારંભિક સમયગાળામાં મૂળભૂત માનવામાં આવતો હતો તે નવા રાષ્ટ્રના કેટલાક રાજ્યોના બંધારણમાં તેની બાંધધરી તેમજ છઠ્ઠા સુધારામાં તેની અગ્રણી સ્થિતિ દ્વારા પુરાવા મળે છે.આજે, ૫૦ રાજ્યોમાંથી દરેક તેના નાગરિકોને ઝડપી સુનાવણીના અધિકારની બાંધધરી આપે છે.

ઝડપી સુનાવણીના અધિકારનો ઇતિહાસ અને આ દેશમાં તેનો સ્વીકાર સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે કે તે આપણા બંધારણ દ્વારા સંરક્ષિત સૌથી મૂળભૂત અધિકારોમાંનો એક છે.

૩૩. પરિણામે, આ એપ્લિકેશનને મંજૂરી છે.અરજદારને ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ ખાતે નોંધાયેલા આઈ-સી. આર. નંબર <આઈ. ડી. ૧> ધરાવતા પ્રથમ માહિતી અહેવાલના સંબંધમાં જામીન પર મુક્ત કરવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં તેણે ૨૦૦૦૦૦ રૂપિયા (માત્ર બે લાખ રૂપિયા) ના વ્યક્તિગત બોન્ડ સાથે ટ્રાયલ કોર્ટને સંતોષ થાય તેટલી જ રકમની જામીનગીરી નીચેની શરતોને આધીન છે:

[અ) અરજદારે મહિનામાં બે વાર એટલે કે ૧૫મી અને મહિનાના છેલ્લા દિવસે સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશનમાં પોતાની હાજરી નોંધાવવી પડશે.

[બી) અરજદાર નિયમિતપણે ટ્રાયલ કોર્ટમાં હાજર રહેશે અને ફોજદારી કેસના ઝડપી નિકાલમાં સંપૂર્ણ સહકાર આપશે.

[સી] અરજદાર આ અદાલતની પૂર્વ પરવાનગી વિના ગુજરાત રાજ્ય છોડશે નહીં.

૩૪. નિયમને ઉપરોક્ત હદ સુધી સંપૂર્ણ બનાવવામાં આવ્યો છે.સીધી સેવાની મંજૂરી છે.

(ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા)

ચંદ્રેશ

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.